

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษาค้นคว้า เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเรียงลำดับ ดังหัวข้อต่อไปนี้

1. ความหมาย ความสำคัญและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่การศึกษาของชาติ
  - 2.1 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน
  - 2.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา
  - 2.3 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในโรงเรียนประถมศึกษา
3. การจัดการเรียนการสอน
  - 3.1 ความหมายและความสำคัญของการเรียนการสอน
  - 3.2 ลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่ดี
4. วิธีการสอนแบบต่างๆ
5. การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง
6. กระบวนการเรียนการสอน
7. ตัวอย่างการสอนโดยครูภูมิปัญญาท้องถิ่น
8. ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของกิ่งอำเภอบ้านด่าน
9. โรงเรียน ชุมชนและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
11. กรอบความคิดในการวิจัย

ความหมาย ความสำคัญและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ธวัช ปุณโณทก (2531 : 35) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่า หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง และทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมา

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 145) กล่าวว่า ปัญญาหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เรียก หมายถึงพื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ (2539 : 14) และประเวศ วะสี (2530 : 2) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ มีลักษณะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและปรับตัวในการดำเนินชีวิต ของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไป ในสังคมชุมชนและในตัวของผู้นั้นเอง หากมีการสืบทอดค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

สรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ โดยผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดและเป็นองค์ความรู้ ที่เกิดจากการผสมผสานเชื่อมโยงหลาย ๆ ด้านเข้าด้วยกัน มีลักษณะผสมกลมกลืนกัน สามารถนำไปปรับใช้ได้ ตามสถานการณ์

ลักษณะและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่สะสมมาจากประสบการณ์ชีวิต สังคมและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ถ่ายทอด สืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม ประเวศ วะสี (2536 : 11) ได้สรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ คือ

1. มีวัฒนธรรมเป็นรากฐานของวิถีชีวิต
2. มีบูรณาการสูง
3. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้ง
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรม มากกว่าวัตถุธรรม

จากลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวมา ทำให้คนเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จะนำไปปรับประยุกต์ ใช้กับวิถีชีวิตของคนไทยในสถานการณ์ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีความสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย สามารถเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นการบูรณาการเข้าสู่ระบบธรรมชาติที่เป็นนามธรรม เช่น การเคารพกฎธรรมชาติ การเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นการเคารพสืบทอดมาโดยไม่อาจอธิบายได้ เป็นสัมผัสทางจิตใจที่ลึกซึ้ง ก่อเกิดคุณธรรม จริยธรรมขึ้นในจิตใจของคน ส่งผลให้คนไทยมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทย สามารถยืนหยัดต่อสู้กับภาวะวิกฤติต่างๆ ได้ตลอดมา

ดังนั้น จึงเป็นการสมควรฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งวิธีที่เหมาะสมที่สุดก็คือ การนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศชาติ ให้เจริญก้าวหน้าได้เป็นอันดับหนึ่ง

การนำเอาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา จึงเป็นความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง "เพื่อที่จะเน้นคุณค่าทางจิตพิสัย นำไปสู่ดุลยภาพอย่างยั่งยืนจนเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองและสังคม ตามแนวทางที่เหมาะสมกับประเทศไทย" (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 1) และผู้มีความสำคัญที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดในทางการศึกษา เพื่อเป็นแบบอย่างและชี้แนะ ด้านวิถีคิด วิถีการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต จนเป็นที่ยอมรับของคนทุกระดับ คือ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาไทย ตามมติคณะรัฐมนตรี ปี 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 3) ได้แยกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๑ ด้าน ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นขบวนการในชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น
3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น
4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น
5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในด้านการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์

ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6. **ด้านศิลปกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศาสนา สาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

7. **ด้านภาษาและวรรณกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

8. **ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี** ได้แก่ ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีต่าง ๆ

9. **ด้านโภชนาการ** ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการใดต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่การศึกษาของชาติ

ประเวศ วะสี (2536 : 30 – 33) ได้เสนอแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. รัฐบาลประกาศเป็นนโยบายให้ระบบการศึกษาทั้งหมด ศึกษาเรียนรู้ และทำนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพิมพ์หนังสือและสื่ออื่น ๆ ที่ว่าด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีจำนวนมากและคุณภาพเหมาะสม และให้นำมาใช้ในการศึกษาทุกระดับ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ระบบการศึกษาทุกระดับ ทำการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา วิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัย ทำการศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมาเต็มไปหมด

3. สร้างตำราท้องถิ่น ปัจจุบันโรงเรียน ใช้ตำราที่แต่งจากส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ ควรเปิดโอกาสให้ครูในท้องถิ่น สร้างตำรา จากความรู้ในท้องถิ่นของตน เป็นการเปิดศักยภาพ

ของครู ทำให้การศึกษาสอดคล้องกับท้องถิ่นมากขึ้น และทำให้ชาติมีพลังความรู้จากของจริงขึ้นทั่วประเทศ

4. ปรับโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในชุมชน อย่างน้อยส่วนหนึ่ง ให้เป็นโรงเรียนชุมชน โดยทำหน้าที่ 3 อย่าง คือ

4.1 ศึกษาให้เข้าใจชุมชน

4.2 เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน

ให้การศึกษาทุกรูปแบบเพื่อชุมชนและดึงทรัพยากรจากชุมชนและหน่วยงานราชการอื่น ๆ จากภาคธุรกิจและจากองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาใช้เพื่อพัฒนาเครือข่าย

การเรียนรู้ขึ้นทั้งประเทศ

5. ปรับระบบการศึกษาทั่วไป รวมทั้งในมหาวิทยาลัย ให้เป็นการศึกษาที่สร้างรากฐานของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีบูรณาการ และโดยเรียนจากประสบการณ์ความเป็นจริงของสังคมไทย การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นก็จะเข้าไปอยู่ในการศึกษาที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์

6. รัฐบาลจัดเงินอุดหนุนทั่วไปให้หน่วยงานต่าง ๆ ตัดสินใจการใช้เอง ส่วนรัฐบาลประเมินผลงานและตรวจสอบความถูกต้อง

7. รัฐบาลควรจัดงบอุดหนุนองค์กรพัฒนาเอกชนให้ทำการส่งเสริมการศึกษา กับภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน จะช่วยเหลือต่อระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐบาลให้ดีขึ้น และช่วยสานให้เกิดความต่อเนื่องในหน่วยงานของรัฐเอง

8. ภาคธุรกิจควรใช้ทุนทรัพย์สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน หรือจัดตั้งมูลนิธิ หรือสถาบันในรูปแบบเอกชน เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาไทย

แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 16) ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน ดังนี้

1. สำรวจ ค้นคว้า แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านและคัดเลือกส่วนที่สามารถนำมาใช้เป็นเนื้อหาการจัดการเรียนการสอน หรือใช้ตัวบุคคลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากร

2. ติดต่อวิทยากรเพื่อขอความสนับสนุน

3. กำหนดแผนปฏิบัติงาน ปฏิทินการทำงาน ค่าตอบแทนที่จะให้แก่วิทยากร จัดทำข้อตกลง หรือระเบียบการปฏิบัติที่ชัดเจนร่วมกับวิทยากร

4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยความข้อตกลงในข้อ 3 ใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านทั้งในรูปแบบการสอนในชั้นเรียนหรือส่งนักเรียนไปฝึกปฏิบัติงานกับปราชญ์ชาวบ้าน

5. ติดตามสนับสนุนการดำเนินงานและประเมินผลการปฏิบัติงาน

6. เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การปฏิบัติงาน ยกย่องเชิดชูเกียรติ ประกาศเกียรติคุณ
ปราชญ์ชาวบ้านที่สนับสนุนโรงเรียนจนเกิดผลดี

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา

รัตนะ บัวสนธิ์ ; อ้างถึงใน อังกุล สมคะเนย์ (2535 : 35) ได้เสนอแนวทางการจัด
กิจกรรม การเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา เอาไว้ 2 วิธี คือ

1. ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเป็นตัวแทนของนักปราชญ์ชาวบ้าน
ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว
2. ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม การเรียน การสอน ถ่ายทอด
ภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งทำหน้าที่ประเมินผล
การเรียน ของนักเรียนด้วย ครูเป็นผู้ดูแลสนับสนุนอยู่วงนอกเท่านั้น ทั้งนี้ต้องพิจารณาเงื่อนไข
ความเหมาะสมในเรื่องเวลา และความสะดวกของปราชญ์ชาวบ้านด้วย

อังกุล สมคะเนย์ (2535 : 56) เสนอ แนวทางในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการ
การจัดการเรียนการสอนและพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา ต้องคำนึงถึง
ภูมิปัญญาชาวบ้าน 3 กลุ่ม คือ

1. ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างฝีมือ
2. ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความรู้ ความคิด ความสามารถในการสังเคราะห์หรือ
เรียกว่า "ปัญญาชนชาวบ้าน "
3. ภูมิปัญญาชาวบ้านที่รอบรู้ และรู้รอบในหลักการ สามารถให้ข้อคิดเห็นกับ
ชาวบ้านได้ เรียกว่า "ปราชญ์ชาวบ้าน"

ในการศึกษาและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านจะต้องเลือกเรียนรู้เรื่องอะไรและจะ
เอาไปใช้อย่างไรและจะต้องหาองค์ประกอบเข้ามาใช้ให้เกิดการเรียนรู้ อย่างเหมาะสมในระดับ
การเรียน เช่น วิชาศีลธรรมหรือพุทธศาสนา ก็นำนักเรียนไปวัด ปฏิบัติกิจกรรมที่วัดจริงจัง
วิชาเกษตรให้นักเรียนทำแปลงเกษตรจริง เชื่อมโยงกับ พ่อ แม่ หรือวิทยากร ที่รู้เรื่องเกษตรจริง
ซึ่งสามารถทำได้ในระดับการเรียนการสอน

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่ควรคำนึงถึง ความรู้
ความสามารถของภูมิปัญญา นำมาใช้ให้เหมาะสมกับพื้นความรู้และงานของภูมิปัญญา และ
บางครั้งการสื่อสารในด้านภาษานั้นก็เป็นปัญหาในการถ่ายทอดของวิทยากร จึงควรพิจารณาถึง
ภาษาที่ภูมิปัญญาที่มีความถนัดเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอด

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในโรงเรียนประถมศึกษา

1. กำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติงานของโรงเรียน ที่มีต่อการสนับสนุน การนำ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เช่น การนำแผนการปฏิบัติงาน กำหนดเวลา กำหนดงบประมาณ
บุคลากรและสถานที่ที่จะดำเนินงาน

2. การปรับปรุงหลักสูตรให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ได้รวมทั้งมีแนวทางประเมินผลที่ชัดเจน และต้องคำนึงถึงการนำความรู้ที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวัน
3. การจัดเวลาสำหรับวิทยากร ที่จะมาให้ความรู้และเวลาของโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกัน
4. การนำภูมิปัญญามาใช้ต้องคำนึงถึงสภาพท้องถิ่นเป็นหลักเพื่อปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น
5. การสำรวจความต้องการของผู้เรียน เพื่อจะนำภูมิปัญญามาใช้ให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนและจะได้จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย และระดับความสามารถของผู้เรียน
6. การสำรวจแหล่งข้อมูล ทั้งที่เป็นตัววิทยากร และสื่อ/อุปกรณ์ที่นำมาใช้
7. การสำรวจถึงความพร้อมของสถานที่ที่จะใช้ในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของภูมิปัญญานั้น ๆ ซึ่งอาจจะเป็นในโรงเรียนหรือสถานที่ประกอบอาชีพในชุมชนก็ได้

การจัดการเรียนการสอน

1. ความหมายและความสำคัญของการเรียนการสอน มีผู้ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอน ไว้มากมายหลากหลายแนวคิด ดังนี้

ลออ การุณยะวณิช และคนอื่นๆ (ม.ป.ป. : 40) และสุนน อมรวิวัฒน์ (2528 : 70) ให้ความหมายของการสอนว่า คือกระบวนการที่ทำให้ทุกคนเจริญงอกงาม ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา และการสอนจะต้องเป็นสถานการณ์ที่มีความสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์ ระหว่างครูกับนักเรียน กับสิ่งแวดล้อม และผลจากความสัมพันธ์กัน จะทำให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ส่วนบุญชม ศรีสะอาด (2537 : 2) และสุพิน บุญชูวงศ์ (2538 : 35) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การสอนคือการถ่ายทอดความรู้ การทำให้ผู้เรียนคิดและแก้ปัญหาจากสิ่งแวดล้อม ประสบการณ์ จัดกิจกรรมที่ใช้กระบวนการ โดยนักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วม เชื่อมโยงความสัมพันธ์ เปรียบเทียบอาศัยกระบวนการ ฟัง อ่าน พูด เขียน ผลของการเรียนรู้จะปรากฏในรูปของความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการประเมิน

สรุปว่า การสอน หมายถึง กระบวนการจัดประสบการณ์ให้นักเรียนได้ร่วมดำเนินกิจกรรมและเกิดการเรียนรู้จากการกระทำกิจกรรมนั้น ไม่ว่าจะใช้รูปแบบใดก็ตาม ซึ่งมีผลให้นักเรียนเกิดความเจริญงอกงามทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และสังคมที่มีการปฏิสัมพันธ์กัน จะมีความสุขด้วย

2. ลักษณะการจัดการเรียนการสอนที่ดี สุมณ อมรวิวัฒน์ (2526 : 17) ได้กล่าวถึงลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีไว้ดังนี้

- 2.1 กิจกรรมการเรียนการสอน ควรเป็นไปเพื่อพัฒนาผู้เรียนในทุกๆ ด้าน
- 2.2 กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรเร่งให้ผู้เรียนได้แสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี
- 2.3 ควรให้ออกาสและเห็นความสำคัญของผู้เรียนทุกคนในชั้นเรียน
- 2.4 กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี ควรฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองของผู้เรียน

ปาริชาติ สวานอักษร (2543 : 19) ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535 : 81) และ บุญชม ศรีสะอาด (2537 : 3) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การเรียนการสอนที่ได้ผลดี คือการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการสอนที่ผู้สอนทำหน้าที่ประสานงานส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรมและแก้ปัญหที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติกิจกรรม เป็นการสอนแบบเป็นรูปธรรม ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

สมพงษ์ จิตระดับ (2527 : 20 –21) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีไว้ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องชัดเจน และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับความคิดรวบยอดของการสอน ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนที่กำหนดไว้และอยู่บนพื้นฐานของเนื้อหา และประสบการณ์ที่นำมาใช้ในการสอน
2. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนให้นักเรียนได้ฝึกทักษะของการคิด การวิเคราะห์ การเลือก การตัดสินใจ และทักษะอื่นๆ ที่จำเป็น
3. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องมีผลต่อการเรียนรู้ พฤติกรรม ความรู้สึก ความนึกคิดของผู้เรียนในทางที่ดีและมีประโยชน์
4. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับวัยและประสบการณ์ ช่วงความสนใจ ระดับวุฒิภาวะและความสามารถทางสติปัญญาของผู้เรียน
5. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องเป็นสื่อกลางในการบูรณาการในเรื่องของเนื้อหา ประสบการณ์ สิ่งที่เกิดขึ้น ปัญหา ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ให้เกิดความกลมกลืนในการเรียนรู้ มีความใหม่และทันสมัยเสมอ
6. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องมีสาระน่าสนใจ สามารถสอดแทรกความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และต้องมีส่วนท้าทายให้นักเรียนรู้จักคิด การให้เหตุผลและการแสวงหาคำตอบต่างๆ ด้วยตนเอง
7. กิจกรรมการเรียนการสอนควรสร้างและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีวินัยในตนเอง การทำตามกฎระเบียบ และขั้นตอนที่กำหนดไว้

8. กิจกรรมการเรียนการสอนควรมีส่วนของการพัฒนาเรื่องของการทำงานร่วมกัน
9. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องไม่มุ่งเน้นการแข่งขัน ผลการแพ้ชนะมากเกินไป ทุกคนควรมีความพอใจและรู้จักยอมรับเพื่อพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น
10. กิจกรรมการเรียนการสอนต้องสามารถปรับเนื้อหาและประสบการณ์ ซึ่งเป็นนามธรรมที่ท้าทาย ไม่น่าสนใจ ทำให้เกิดเป็นรูปธรรมที่แสดงออกได้ เคลื่อนไหวน่าสนใจ และมีส่วนสร้างบรรยากาศที่ดีให้แก่ห้องเรียน
11. กิจกรรมการเรียนการสอนควรระบุชัดเจนถึงพฤติกรรมที่ผู้เรียนจะสามารถกระทำได้ และต้องสามารถวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนหลังจากกระบวนการเรียนรู้เสร็จสิ้นลงจะเห็นได้ว่าลักษณะกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีจะต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสอน โดยให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมและเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียน และที่สำคัญผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับนั้นไปใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

วิธีการสอนแบบต่าง ๆ

การสอนแบบสาธิต (Demonstration)

น้อย ศิริโชติ (2524 : 17) ได้กล่าวถึงการสอนแบบสาธิตว่า เป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเห็นจริง โดยแสดงให้เห็นถึงกระบวนการขั้นตอนของการปฏิบัติงาน การใช้เครื่องมือ การทดลองต่าง ๆ การสอนแบบสาธิตจะใช้ร่วมกับเทคนิคอื่น ๆ เช่น การบรรยาย การทดลอง ปฏิบัติ การอภิปราย เป็นต้น

คุณค่าของการสอนแบบสาธิต

1. ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น
2. ประหยัดเวลาไม่ต้องอธิบายมาก
3. สามารถผสมผสานกับวิธีอื่นได้หลายแบบ
4. เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ
5. เป็นการสอนที่สามารถใช้ได้โอกาสต่าง ๆ กัน เช่น สอนเมื่อนำเข้าสู่บทเรียน สอนเมื่อต้องการนำไปสู่การแก้ปัญหา เมื่อต้องการให้ผู้เรียนเกิดแนวคิดใหม่ หรือเมื่อต้องการทบทวนความรู้เดิม

การสอนแบบบรรยาย (Lecturing) เป็นการสอนลักษณะการบอกกล่าว การอธิบาย หรือการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้

พงศ์ ทรताल (2531 : 108 – 109) กล่าวว่า การสอนแบบบรรยายมีหลายลักษณะ ที่นิยมใช้คือ

1. การบรรยายด้วยปากเปล่า ใช้เมื่อเนื้อหาไม่ซับซ้อน

2. การบรรยายประกอบการใช้สื่อการสอน เช่น บรรยายประกอบรูปภาพ
แผนภูมิ แผนที่ เป็นต้น

3. การบรรยายประกอบการสาธิต เช่น แสดงกระบวนการเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติ

4. การบรรยายประกอบการแสดง เช่น บรรยายประกอบการแสดงละคร การบรรยาย
ประกอบการแข่งขันตอบปัญหา เป็นต้น

5. การบรรยายโดยเปิดโอกาสให้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็น
ลำดับขั้นของการบรรยาย

ประกอบ ประพันธ์วิทยา (2527 : 61) กล่าวว่า การบรรยายสามารถแบ่งตามลำดับ
ขั้นตอนได้ 4 ลำดับ ดังนี้

1. ขั้นเตรียม เตรียมเอกสาร เรียบเรียงความรู้ไว้เป็นหมวดหมู่ให้เหมาะกับเวลา
2. การนำเข้าสู่เรื่อง เป็นการจูงใจให้ผู้ฟังอยากรับรู้เรื่องราวที่จะบรรยาย
3. ขั้นบรรยาย ผู้บรรยายเป็นผู้เล่าบอกเกี่ยวกับเนื้อหาสาระ อาจมีการใช้สื่อ

ประกอบคำบรรยาย

4. ขั้นสรุป เมื่อบรรยายจบคนต้องสรุปเนื้อหาสาระให้ผู้ฟังอีกครั้งหนึ่ง
- การสอนแบบปฏิบัติการ (Laboratory)

บุญชม ศรีสะอาด (2541 : 68) กล่าวว่า การสอนแบบปฏิบัติการ คือการสอนให้
ผู้เรียนกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ภายใต้การแนะนำช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด โดยทำการทดลอง
ปฏิบัติฝึกการใช้ทฤษฎีโดยผ่านการสังเกต การทดลองภายใต้สภาพที่ควบคุมไว้

การสอนแบบแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing)

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2525 : 98) กล่าวถึงการแสดงบทบาทสมมติว่า
หมายถึง เป็นการสอนแบบหนึ่งให้ผู้เรียน เรียนโดยวิธีการแสดงบทบาท เป็นการสอนที่หยิบ
เอาเหตุการณ์ ประเด็นหรือปัญหาให้ผู้เรียนศึกษา โดยให้ผู้เรียนเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์
นั้น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

การแสดงบทบาทสมมติ มี 2 ประเภท คือ

1. การแสดงบทบาทสมมติที่มีการเตรียมตัวมาล่วงหน้า ตั้งประเด็นและกำหนดตัวผู้
แสดงอย่างคร่าว ๆ ไว้ก่อน แต่อาจเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงได้

2. การแสดงบทบาทสมมติที่ไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน อาจเกิดขึ้นระหว่างเรียน

การสอนแบบระดมสมอง (Brainstorming)

ชูชัย สมิทธิโก (2542 : 8) กล่าวถึงการระดมสมองว่า คือการเรียนเป็นกลุ่มที่เปิด
โอกาสให้ ผู้เรียนทุกคนแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี จากประเด็นปัญหาที่กำหนด

ข้อดีของการระดมสมอง คือ

1. เป็นวิธีการที่เหมาะสม ที่จะหาหนทางแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน
2. ทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน

3. ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันแต่การเรียนแบบระดมสมอง จะไม่ได้ผล ถ้าผู้เรียนไม่กระตือรือร้นที่จะแสดงความคิดเห็น

การสอนด้วยวิธีทำโครงการ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 30) กล่าวถึง การสอนแบบโครงการว่า เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานจริง ผู้เรียนได้ใช้ความคิดในการแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ นักเรียนมีโอกาสทำการทดลอง พิสูจน์สิ่งที่อยากรู้ อีกทั้งสามารถวางแผนในการทำงาน รู้จักวิเคราะห์ ประเมินผลงานได้ด้วยตัวเอง

ข้อดีของการสอนแบบโครงการ คือ

1. นักเรียนได้หาคำตอบด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์
2. สามารถสนองความสนใจของผู้เรียนอย่างเต็มที่
3. เป็นการเรียนรู้ที่ท้าทายนักเรียนจะเกิดความภาคภูมิใจ เมื่อทำงานประสบผลสำเร็จ

การสอนแบบบูรณาการ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 31) กล่าวถึงการสอนแบบบูรณาการว่า มีจุดเน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยใช้ทักษะ ความคิด ความสามารถหลาย ๆ ด้าน สอดคล้องกับกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ และชีวิตประจำวัน

ข้อดีของการสอนแบบบูรณาการ คือ

1. การเรียนเป็นแบบธรรมชาติ ไม่เน้นกรอบวิชาเรียน นักเรียนมีความสุข
2. ประยุกต์การใช้ความคิด ทักษะ ความสามารถต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับการ

ดำเนินชีวิต

การสอนโดยวิธีกรณีศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 33) กล่าวถึงการสอนโดยวิธีกรณีศึกษาว่า เป็นการให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า เรื่องที่ตนสนใจอยากรู้หรืออยากเรียน ให้นักเรียนเข้าใจสภาพที่แท้จริง แล้วนำมาแก้ปัญหาาร่วมกัน เหมาะกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพและปัญหาในชีวิตจริง เช่น กรณีศึกษาป่าชุมชน กรณีศึกษาสภาพแวดล้อมในโรงเรียน หรือชุมชน

ข้อดีของการเรียนวิธีกรณีศึกษา คือ

1. นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้
2. เน้นการเชื่อมโยงความรู้และให้ความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น
3. เน้นวิธีการแสวงหาข้อมูลที่หลากหลาย
4. สมาชิกในชุมชนสามารถเรียนรู้ไปพร้อมกันกับโรงเรียน

การสอนแบบร่วมมือ

สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 : 27) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือ หรือร่วมกันเรียนรู้ เน้นการใช้กระบวนการกลุ่ม เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้และแลกเปลี่ยน

ข้อความรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้ได้ข้อสรุปที่สมบูรณ์มากขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนที่มีความแตกต่างกัน ทั้งด้านสติปัญญา ความสามารถ และประสบการณ์ ประสบผลสำเร็จในการเรียนได้พร้อมกัน

ข้อดีของการเรียนแบบร่วมมือ คือ

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมมือกันทุกคน
2. ได้ความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเกิดจากความร่วมมือ ค้นคว้านำมาเสริมต่อกัน

เกิดองค์ความรู้ใหม่ ตามศักยภาพของผู้เรียน

3. ปลุกฝังทักษะกระบวนการกลุ่ม

การจัดการเรียนการสอนที่พึงประสงค์ตามแนวปฏิรูปการศึกษา จากการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539 :10) ได้กำหนดคุณลักษณะของนักเรียน โดยมุ่งเน้นคุณลักษณะ 3 ประการ คือ ความสามารถทางความคิด ความสามารถในการแสวงหาและสร้างความรู้ด้วยตนเองและคุณธรรมของผู้เรียน ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุจุดหมายดังกล่าว การจัดการเรียนการสอนจึงควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. คำเนิ่งถึงพื้นฐานความแตกต่างของผู้เรียน ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สนับสนุนให้ผู้เรียนทุกคนได้พัฒนาตามศักยภาพ ความสนใจของตนเอง มีวิธีการเรียนการสอนที่หลากหลาย
2. สนับสนุนให้ผู้เรียนได้รู้ ค้นพบและแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยมีครูคอยสนับสนุนช่วยเหลือแนะนำให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนและการทำกิจกรรมต่าง ๆ
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่มีความหมายทั้งในและนอกห้องเรียน สนองความต้องการของผู้เรียนและสานต่อจากพื้นฐานความรู้เดิม ตลอดจนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของผู้เรียน
4. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากปัญหาจริง ประสบการณ์จริงในลักษณะการบูรณาการให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน ให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้
5. ฝึกหัดให้ผู้เรียนรู้จักคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรองด้วยตนเอง และเน้นให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ๆ
6. มีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและครูเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียนในด้านคุณธรรมและจริยธรรม

สภาพที่พึงประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนทั้ง 6 ประการ ถือเป็นจุดเน้นของการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของนักเรียนตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา ครูสามารถคิดค้นและแสวงหาวิธีการ นวัตกรรม เพื่อให้เป็นไปตามทิศทางที่กำหนด ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่ต้องการได้ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องศึกษา ค้นคว้า ปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนอย่างต่อเนื่องและมีการตรวจสอบประเมินผลอย่างจริงจัง

การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542 ข : 2) กล่าวว่า การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง เป็นกระบวนการในการลงข้อสรุปว่า นักเรียนมีความรู้ ความสามารถและทักษะในเรื่องต่าง ๆ มากน้อยเพียงไร นำพอใจหรือไม่ โดยใช้เรื่องราว เหตุการณ์ สภาพชีวิตจริงที่นักเรียนประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งเร้าให้นักเรียนตอบสนอง โดยการแสดงออก กระทำ ปฏิบัติและผลิต มากกว่าการจำลองสถานการณ์ โดยมีความเชื่อว่า หากใช้สภาพเหตุการณ์จริงเป็นสิ่งเร้าให้นักเรียนได้ตอบสนอง นักเรียนก็จะตอบสนองโดยใช้ ความรู้ ความสามารถและทักษะที่แท้จริงออกมาให้เห็น โดยการให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดง ออก ปฏิบัติหรือผลิตผลงานที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความรู้ความสามารถ ทักษะ เจตคติ สอดคล้องกับสภาพที่คาดหวัง ซึ่งจะดีกว่าให้นักเรียนได้เลือกคำตอบจากแบบทดสอบเลือกตอบ เพียงอย่างเดียว ซึ่งมักเน้นความรู้ความจำและสิ่งเร้าที่นำมาใช้สร้างข้อคำถาม ก็มักเป็น สถานการณ์จำลอง มากกว่าที่จะเป็นเหตุการณ์ในสภาพชีวิตจริง อย่างไรก็ตามไม่ได้ หมายความว่า การทดสอบแบบเลือกตอบจะต้องถูกยกเลิกไปจากระบบวัดและประเมินผล ทั้งนี้ เพราะว่าการทดสอบแบบเลือกตอบก็ยังมีเหมาะสมกับการวัดพฤติกรรมในระดับต้น ๆ ของด้านพุทธิพิสัยอยู่

ลักษณะสำคัญของการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง

การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง สำหรับการวัดและ ประเมินผล ซึ่งเข้ามามีบทบาททดแทนในแบบทดสอบมาตรฐาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแบบทดสอบ เลือกตอบไม่สามารถวัดและประเมินผลได้ ลักษณะสำคัญของการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง มีลักษณะดังนี้

1. งานที่ปฏิบัติเป็นงานที่มีความหมาย (Meaningful Task) เป็นงานที่สอดคล้องกับ ชีวิตจริงในชีวิตประจำวัน เป็นเหตุการณ์จริงมากกว่ากิจกรรมที่จำลองขึ้นเพื่อใช้ในการทดสอบ
2. เป็นการประเมินรอบด้านด้วยวิธีการที่หลากหลาย (Multiple Assessment) เป็นการประเมินนักเรียนทุกด้าน ทั้งความรู้ ความสามารถ ทักษะและคุณลักษณะนิสัย โดยใช้ เครื่องมือที่เหมาะสม สอดคล้องกับวิธีแห่งการเรียนรู้และพัฒนาการของนักเรียน เน้นให้ นักเรียนได้ตอบสนองด้วยการแสดง สร้างสรรค์ ผลิต หรือทำงาน ในการประเมินต้องประเมิน หลาย ๆ ครั้ง ด้วยวิธีการที่หลากหลายและเหมาะสม เน้นการลงมือปฏิบัติมากกว่าการประเมิน ความรู้
3. ผลผลิตมีคุณภาพ (Quality Products) มีการประเมินตนเองตลอดเวลาและ พยายามแก้ไขจุดด้อยของตนเอง จนกระทั่งได้ผลงานที่ผลิตขึ้นอย่างมีคุณภาพ นักเรียนเกิดความพึงพอใจในผลงานของตนเอง มีการแสดงผลงานของนักเรียนต่อสาธารณชน เพื่อเปิด

โอกาสให้ผู้อื่นได้เรียนรู้และชื่นชม จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนมีโอกาสเลือกปฏิบัติงานได้ตามความพึงพอใจ นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องมีมาตรฐานของงาน หรือสภาพความสำเร็จของงานที่เกิดจากการกำหนดร่วมกันระหว่างครู นักเรียนและอาจารย์ผู้ปกครอง ด้วย มาตรฐานหรือสภาพความสำเร็จดังกล่าว จะเป็นสิ่งบ่งบอกกว้างของนักเรียนมีคุณภาพอยู่ในระดับใด

4. ใช้ความคิดระดับสูง (Higher – order Thinking) เป็นการพยายามให้นักเรียนแสดงออกหรือผลิตผลงานขึ้นมา ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดจากการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินทางเลือก ลงมือกระทำ ตลอดจนการใช้ทักษะการแก้ปัญหาเมื่อมีปัญหาที่เกิดขึ้น

5. มีปฏิสัมพันธ์ทางบวก (Positive Interaction) นักเรียนต้องไม่รู้สึกเครียดหรือเบื่อหน่ายต่อการประเมิน ครู ผู้ปกครองและนักเรียนต้องเกิดความร่วมมือที่ดีต่อกันในการประเมิน และการใช้ผลการประเมินมาแก้ไขปรับปรุงนักเรียน

5. งานและมาตรฐานต้องชัดเจน (Clear Tasks and Standard) งานและกิจกรรมที่จะให้นักเรียนปฏิบัติต้องมีขอบเขตที่ชัดเจน สอดคล้องกับจุดหมายหรือสภาพที่คาดหวังที่ต้องการให้เกิดพฤติกรรมดังกล่าว

7. มีการสะท้อนตนเอง (Self Reflections) ต้องมีการเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น หรือเหตุผลต่อการแสดงออก การกระทำ หรือผลงานของตนเองว่าทำไม่ถึงปฏิบัติ ไม่ปฏิบัติ ทำไม่ถึงชอบหรือไม่ชอบ

8. มีความสัมพันธ์กับชีวิตจริง (Transfer into Life) ปัญหาที่เป็นสิ่งเร้าให้นักเรียนตอบสนองต้องเป็นปัญหาที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน พฤติกรรมที่ประเมินต้องเป็นพฤติกรรมที่แท้จริง ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน ดังนั้นผู้ปกครองนักเรียนจึงมีบทบาทเป็นอย่างยิ่ง ในการประเมินตามสภาพที่แท้จริง

9. เป็นการประเมินอย่างต่อเนื่อง (Ongoing on Formative) ต้องประเมินนักเรียนตลอดเวลาและทุกสถานที่อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งจะทำให้เห็นพฤติกรรมที่แท้จริง เห็นพัฒนาการค้นพบจุดเด่นจุดด้อยของนักเรียน

10. เป็นการบูรณาการความรู้ (Integration of Knowledge) งานที่ให้นักเรียนลงมือปฏิบัตินั้น ควรเป็นงานที่ต้องใช้ความรู้ ความสามารถและทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้ในสหสาขาวิชา ลักษณะสำคัญดังกล่าวจะแก้ไขจุดอ่อนของการวัดและประเมินผล แบบเดิมที่พยายามแยกย่อยจุดประสงค์ออกเป็นส่วน ๆ เรียนรู้และประเมินเป็นเรื่อง ๆ ดังนั้นนักเรียนจึงขาดโอกาสที่จะบูรณาการความรู้และทักษะจากวิชาต่าง ๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานหรือแก้ปัญหาที่พบ ซึ่งสอดคล้องกับชีวิตประจำวันทั้งงานแต่ละงานหรือปัญหาแต่ละปัญหานั้น ต้องใช้ความรู้ความสามารถและทักษะจากหลาย ๆ วิชามาช่วยในการทำงานหรือแก้ปัญหา

กระบวนการเรียนการสอน

จ้านง พรายแยมแซ (2536 : 17) กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนของนักเรียนกับกระบวนการสอนของครู มักจะถูกกล่าวรวมกันว่า "กระบวนการเรียนการสอน" ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากความเคยชินที่เรามองเห็นภาพของโรงเรียนทั่วไปทั้งระดับประถมและมัธยม หรืออาจจะหมายรวมถึงระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยอีกด้วย ก็คือ ถ้ามีการเรียนของนักเรียนหรือนักศึกษาเมื่อใดจะต้องมีการสอนของครูหรืออาจารย์ด้วยเสมอไป จึงจะเป็นที่ยอมรับเชื่อแน่ว่าผู้เรียนจะได้รับความรู้อย่างแท้จริง แต่ถ้าเมื่อใดที่นักเรียนนักศึกษาไปค้นคว้าจากแหล่งวิทยาการต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยไม่มี ครู อาจารย์คอยดูแลกำกับอยู่ด้วยแล้ว ความเชื่อมั่นต่อผลสัมฤทธิ์ของการเรียนรู้จะลดน้อยลงทันที สรุปว่าคนส่วนมากเชื่อว่า นักเรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้อย่างดี จะต้องมีการคอยช่วยเหลือสั่งสอนอยู่ด้วยเสมอ

ทักษะหรือความเข้าใจของคนส่วนมากดังกล่าวข้างต้น จะถูกต้องในบางส่วนแต่ไม่หมด เนื่องจากกระบวนการเรียนกระบวนการสอนนั้น เราสามารถจะตีความในแง่ของความหมายได้ดังนี้

1. ความหมายของกระบวนการเรียนกับกระบวนการสอน

1.1 กระบวนการเรียน หมายถึง กระบวนการที่จะช่วยเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียน หรือนักเรียน เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้จนเกิดคุณสมบัติตามที่ต้องการ

กระบวนการเรียนดังกล่าวนี้ จะเป็นการบูรณาการเอากระบวนการต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน เช่น การเลือก การตัดสินใจ และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

1.2 กระบวนการสอน หมายถึง กระบวนการที่จะช่วยกระตุ้นหรือส่งเสริม หรือช่วยเหลืออำนวยความสะดวกให้นักเรียนและผู้เรียน สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมตามกระบวนการเรียน จนเกิดการเรียนรู้ได้ในที่สุด

กระบวนการสอนดังกล่าว จะบูรณาการเอากระบวนการต่อไปนี้เข้าไว้ด้วยกัน เช่น การเตรียม การวางแผน การกำหนดจุดประสงค์ การเฝ้าและเสริมแรง การจัดกิจกรรม การสรุป การวัด การประเมินผล การซ่อมเสริม เป็นต้น

สมุน ออมรวัดฉานและศิธา แซมณี ; อ้างถึงใน จ้านง พรายแยมแซ (2536 : 17 - 18) ให้ความหมายของกระบวนการเรียนการสอน ดังนี้ "การเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น จากการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างครูกับนักเรียนในทุกชั้นตอน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินกิจกรรมและการสรุปบทวน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนนี้ ไม่ได้หมายความว่า การกระทำต่อกันและร่วมกันเท่านั้น หากยังหมายถึง ความรู้สึก ความคิด การใช้ปัญญา และการเอื้ออำนวยต่อสภาพการเรียนรู้ ของครูกับนักเรียนและนักเรียนกับนักเรียนอีกด้วย กระบวนการเรียนการสอน เป็นตัวเชื่อมระหว่างตัวบิอนกับผลผลิต ทำให้เกิดเนื้อหาสาระ

ของหลักสูตรบังเกิดเป็นคุณภาพอันพึงประสงค์ในตัวนักเรียน กระบวนการเรียนการสอนจึงเป็นหัวใจของระบบการสอนทั้งระบบ"

2. ขั้นตอนกระบวนการเรียนการสอน

2.1 ก่อนมีการเรียนการสอน

2.1.1 ศึกษาหลักสูตร แผนการสอน และกำหนดการสอน

2.1.2 กำหนดโครงสร้าง เนื้อหา ประสบการณ์

2.1.3 กำหนดคโมมติ และจุดประสงค์ของเรื่องที่จะสอน

2.1.4 กำหนดวิธีสอนและกิจกรรม

2.1.5 เตรียมสื่อ และสภาพแวดล้อมทางการเรียน

2.1.6 ทดสอบพื้นฐานและเตรียมความพร้อมของนักเรียน

2.2 ขณะดำเนินการเรียนการสอน

2.2.1 บูรณาการเนื้อหาและวิธีสอน

2.2.2 ได้รับความสนใจนักเรียนให้เกิดความกระหายที่จะเรียน

2.2.3 เสนอประเด็นปัญหาและสถานการณ์

2.2.4 แนะนำวิธีการใช้สื่อ เครื่องมือ และแหล่งวิทยาการ

2.2.5 จัดบรรยากาศในการสอนให้อึดอ้านวยต่อการเรียน

2.2.6 เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เพื่อฝึกทักษะในการ

ปฏิบัติการแสวงหาความรู้ วิธีการคิด การสรุป การนำไปใช้ตามกระบวนการกลุ่ม

2.3 เมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอน

2.3.1 สรุปและทบทวน

2.3.2 สังเกตและบันทึกผลของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเจตคติ

2.3.3 วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ของนักเรียน)

2.3.4 ประเมินผลการสอน (ของครู)

2.3.5 ทบทวนและปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน

ตัวอย่างการสอนโดยครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

การให้นักเรียนไปเรียนรู้กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

โรงเรียนวัดไร่อ้อย สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพิชัย สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุตรดิตถ์ ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยให้นักเรียนได้ไปเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง กับผู้มีความรู้ความสามารถ ในการทำเต้าเจี้ยว จนนักเรียนเกิดความชำนาญ สามารถผลิตเต้าเจี้ยวที่มีคุณภาพออกจำหน่าย ทำรายได้ให้กับโรงเรียนและชุมชน และที่สำคัญ

สร้างรายได้ให้กับตัวนักเรียนเอง สร้างชื่อเสียงให้ท้องถิ่นจากเจ้าเจิว ตราโรงเรียน"วัดไร่อ้อย"
(กลิ่น สระทองเนียม. 2544 : 9 – 14)

ในด้านการศึกษาที่บ้านโดย พ่อ - แม่ นั้น สุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ ปราชญ์ชาวบ้าน
ของอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ทดลองสอนลูกที่บ้าน เรียนรู้วิถีชีวิตจากธรรมชาติ เป็นการ
ปลูกจิตสำนึกให้เด็ก ๆ รักท้องถิ่น รักธรรมชาติ เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ขยายผล
ออกสู่โรงเรียนที่อยู่ใกล้เคียง จึงมีนักเรียนมาร่วมเรียนที่บ้านของนายสุทธิพันธ์มากขึ้น มีผู้ปกครอง
บางส่วนมาร่วมเรียนรู้กับบุตรหลานของตนเองด้วย ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ที่หลากหลาย
มีอิสระทางความคิด เกิดความสุขในการเรียนและมีคุณธรรม จริยธรรมที่ดีเกิดขึ้นกับตัวนักเรียน
เนื่องจากมีพ่อ - แม่ คอยอบรมสั่งสอนและให้ความอบอุ่นอย่างใกล้ชิด
(บังอร เสรีรัตน์. 2543 : 24 – 27)

โรงเรียนวัดคอนหวาย สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสามพราน สำนักงานการ
ประถมศึกษาจังหวัดนครปฐม จัดการเรียนการสอนโดยการนำนักเรียนออกไปเรียนรู้ยังแหล่ง
เรียนรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งบุคคลที่สามารถจะให้ความรู้กับนักเรียนได้ เป็นการเรียนการสอนแบบ
บูรณาการ สามารถสอนได้ทุกวิชา จากพ่อค้า แม่ค้าตามตลาด จากแม่น้ำ จากพืชพรรณ
ธรรมชาติ นับว่าโรงเรียนวัดคอนหวาย ได้ใช้ประโยชน์จากท้องถิ่น เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้เกิด
กับนักเรียน (ชนาทิพ ฉัตรภูติ. 2544 : 44 – 45)

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมสอนในโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (2544 ก : 5 ; 2544 ข : 2-4 ; 2545 : 1-10)
และสานปฎิรูป (2544 : 40) ได้กล่าวถึง ปราชญ์ผู้รู้ในท้องถิ่น ที่ได้รับยกย่องให้เป็น
ครูภูมิปัญญา ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2542 โดยพิจารณาจาก
ภูมิปัญญาที่ได้นำมาถ่ายทอดให้กับผู้สนใจทั่วไป รวมทั้งเด็กนักเรียนในโรงเรียนให้ได้มีความรู้
สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อตัวเองและสังคม

1. ครูบัวซอน ถนอมบุญชู จากจังหวัดเชียงใหม่ และครูคำผาย นุบิ่ง จากจังหวัด
น่าน สอนเรื่องการขับซอ เป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม ได้รับเชิญให้ถ่ายทอด
ความรู้ให้กับนักเรียน นักศึกษาที่สนใจ โดยเน้นเรื่องราวของพุทธศาสนา ทำให้ผู้เรียนมีจิตใจ
ที่โอบอ้อมอารี เป็นคนดีของสังคม

2. ครูอัมพร ต้วงปาน จากจังหวัดสงขลาและครูสมพงษ์ มาจันทร์ จากจังหวัด
มหาสารคาม เป็นผู้ก่อตั้งกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้รับยกย่องให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านกอง
ทุนและธุรกิจชุมชน นอกจากจะทำให้ชาวบ้านในชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้ว
ครูภูมิปัญญาทั้ง 2 ท่านยังได้รับเชิญไปถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน นักศึกษาในสถาบันการ
ศึกษาภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง

3. ครูฉวีวรรณ พันธุ จากจังหวัดร้อยเอ็ด ครูราตรีสวัสดิ์ อุณหะยา จากจังหวัดขอนแก่น มีความรู้เรื่องกลอนลำได้สืบสานวัฒนธรรมเรื่องหมอลำ และครูสุนทร พรรณรัตน์ เป็นผู้มีความสามารถเรื่องการวาดภาพ ทั้ง 3 ท่านจึงได้รับยกย่องให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม ได้รับเชิญให้ไปสอนในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาหลายแห่ง เป็นการปลูกจิตสำนึกที่ดีกับนักเรียนให้มีความรัก ห่วงแทนในศิลปพื้นบ้านของไทย

4. ครูเคียง คงแก้ว จากจังหวัดพัทลุง และครูสมทรง แสงตะวัน จากจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นผู้คิดค้น ทดลองเรื่องพืช การประกอบอาชีพเกษตรครบวงจร ได้รับยกย่องให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านการเกษตร ได้รับเชิญให้เป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจและนักเรียนในโรงเรียนใกล้เคียง โดยให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงจากแหล่งเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาอีกด้วย

5. เจ้าอธิการสมคิด จรณชมโม อยู่ที่จังหวัดน่าน เห็นความสำคัญของธรรมชาติ จึงเป็นผู้นำในการปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนและชาวบ้าน เกิดความรักและห่วงแหนธรรมชาติ ทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น เจ้าอธิการสมคิดได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับชาวบ้านและนักเรียน โดยการบรรยาย สาธิตและฝึกปฏิบัติจริง ได้รับยกย่องให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6. นางกุศล นิลละออ จากจังหวัดตรัง เป็นผู้สนใจเรื่องการทอผ้าพื้นเมืองที่เรียกว่า ผ้าทอนาหมื่นศรีเป็นผ้าพื้นเมืองของจังหวัดตรัง ซึ่งกำลังจะถูกลืม นางกุศล นิลละออ จึงได้สืบสานและคิดค้นวิธีการใหม่ๆ ให้เป็นที่รู้จักและนิยมของชาวบ้าน ขยายผลออกสู่ชุมชนใกล้เคียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ได้รับเชิญให้ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนและสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น จนเป็นที่ยอมรับให้เป็นครูภูมิปัญญาไทยด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของกิ่งอำเภอบ้านด่าน

ความเป็นมา กิ่งอำเภอบ้านด่านแยกออกจากอำเภอเมืองบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2539 โดยกระทรวงมหาดไทย ประกาศแบ่งเขตพื้นที่ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านด่าน ตำบลปราสาท ตำบลวังเหนือ และตำบลโนนขวาง ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอบ้านด่าน

กิ่งอำเภอบ้านด่าน พื้นที่เดิม เป็นป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีช้างอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ในเวลาเย็นโขลงช้างจะพากันมาลงกินน้ำ และเล่นน้ำในลำห้วยลำตะโคง เป็นประจำ จากความคุ้นเคยและพบเห็นเป็นประจำ ชาวบ้านจึงเรียกแหล่งนี้ตามภาษาถิ่น “ ตำนคำไร ” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทย ว่า “ ตำนช้าง ”

จากประวัติความเป็นมาและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในเขตกิ่งอำเภอบ้านด่าน เหมาะสำหรับคำขวัญประจำอำเภอที่ว่า

ลำตะโคงไหลผ่าน ด้านข้างบรรพกาล
งานประเพณีหลากหลาย มากมายกิจกรรม
วัฒนธรรมรุ่งเรือง คู่เมืองในอดีต (สำนักงานจังหวัดบุรีรัมย์. 2543 : 133)

ปี พ.ศ. 2460 นายโม นางอี๊ด เกิดสุข ได้นำญาติพี่น้องและเพื่อน อพยพมาอาศัยอยู่ และตั้งบ้านเรือนใกล้กับลำห้วยตะโคง หรือบริเวณ "ด่านตำไร" เป็นกลุ่มแรก ต่อมาชาวบ้าน จากถิ่นอื่นก็อพยพเข้ามาเรื่อย ๆ ทำให้มีประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้กลุ่มชน แรกนี้มีทั้ง เขมร ลาว และไทยพื้นเมืองปะปนกันไป ต่อมาชาวบ้านเรียก ด่านตำไร เป็น"บ้านด่าน" (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์. 2543 : 115)

1. สภาพทั่วไปของกิ่งอำเภอบ้านด่าน

ที่ตั้ง กิ่งอำเภอบ้านด่าน ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านด่าน ตามทางหลวง หมายเลข 219 ถนนสายบุรีรัมย์ - สตึก อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากตัว จังหวัดประมาณ 15 กิโลเมตร

กิ่งอำเภอบ้านด่าน แบ่งเขตการปกครอง เป็น 4 ตำบล คือ ตำบลบ้านด่าน มี 20 หมู่ บ้าน ตำบลปราสาท มี 18 หมู่บ้าน ตำบลวังเหนือ มี 12 หมู่บ้าน และตำบลโนนขวาง มี 9 หมู่ บ้าน รวม 59 หมู่บ้าน โรงเรียน 16 โรง 3 กลุ่มโรงเรียน คือ กลุ่มโรงเรียนบ้านด่าน กลุ่มโรงเรียน โนนขวาง กลุ่มโรงเรียนปราสาท ประชากรประมาณ 30,511 คน เป็นชาย 15,066 คน เป็น หญิง 15,445 คน

2. อาณาเขตกิ่งอำเภอบ้านด่าน

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลดอนมนต์ และตำบลร่อนทองอำเภอสตึก

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลบัวทอง อำเภอเมืองบุรีรัมย์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลโคกเหล็ก และตำบลตาเสา อำเภอห้วยราช

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลคู่มือใหญ่ อำเภอคูเมือง และตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์

3. ลักษณะภูมิประเทศกิ่งอำเภอบ้านด่าน

กิ่งอำเภอบ้านด่าน มีพื้นที่เป็นที่ราบทางทิศตะวันออก และทิศใต้ สลับกับที่ราบค่อนข้างสูง พื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 150 เมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 99,437 ไร่ พื้นที่ราบ 95,878.5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 96.42 พื้นที่เป็นน้ำ 3,559 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.57

3.1 พื้นที่การใช้ประโยชน์

พื้นที่ส่วนใหญ่ ประมาณ ร้อยละ 70 ใช้ในการเกษตรกรรม ร้อยละ 30 ใช้ในการถือครองที่ดิน มีรายละเอียด ดังนี้

โฉนดที่ดิน	จำนวน 8,158 แปลง
หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส. 3 ก.)	จำนวน 2,763 แปลง

หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส. 3) จำนวน 1,197 แปลง
หนังสือรับรองสำหรับที่หลวง (น.ส.ล.) จำนวน 48 แปลง

3.2 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเขตร้อน มี 3 ฤดู

ฤดูร้อน เริ่มเดือนมีนาคม ถึง เดือนมิถุนายน

ฤดูฝน เริ่มเดือนกรกฎาคม ถึง เดือนกันยายน

ฤดูหนาว เริ่มเดือนตุลาคม ถึง เดือนกุมภาพันธ์

4. การปกครอง

เขตการปกครอง แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 ตำบล 59 หมู่บ้าน ดังนี้

1. ตำบลบ้านด่าน จำนวน 20 หมู่บ้าน
2. ตำบลปราสาท จำนวน 18 หมู่บ้าน
3. ตำบลวังเหนือ จำนวน 12 หมู่บ้าน
4. ตำบลโนนขวาง จำนวน 9 หมู่บ้าน

5. ประชากร

ประชากรแยกเป็นรายตำบล ดังนี้

1. ตำบลบ้านด่าน ชาย 5,802 คน หญิง 6,055 คน
2. ตำบลปราสาท ชาย 4,257 คน หญิง 4,382 คน
3. ตำบลวังเหนือ ชาย 2,247 คน หญิง 2,289 คน
4. ตำบลโนนขวาง ชาย 2,839 คน หญิง 2,796 คน

รวมทั้งสิ้น 30,667 คน

6. การคมนาคม

ทางหลวงจังหวัด 1 สาย หมายเลข 219 สายบุรีรัมย์ – สตึก

ทางหลวงชนบท 7 สาย คือ

1. สายบ้านด่าน - บ้านกะชายใหญ่
2. สายบ้านโนนสวรรค์ - บ้านดงกระทิง
3. สายบ้านโนนสวรรค์ - บ้านปราสาท
4. สายบ้านป้อหู - บ้านหนองนา
5. สายบ้านโสน - บ้านเสม็ด
6. สายบ้านโนนสวรรค์ - บ้านกะหาด
7. สายบ้านละเป็ก - บ้านกะหาด

7. แหล่งน้ำ

บ่อนบาดาล	จำนวน 281 แห่ง
บ่อน้ำตื้น	จำนวน 33 แห่ง
ฝายน้ำล้น	จำนวน 11 แห่ง
สระน้ำ ท้องน้ำ	จำนวน 74 แห่ง

8. ด้านเศรษฐกิจ

8.1 ผลิตภัณฑ์มวลรวม รายได้ต่อหัว จำนวน 38,600 บาท / คน / ปี

8.2 รายได้ทางการเกษตร

ประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรม 3,988 ครอบครัว มีพื้นที่เกษตร 80,118 ไร่
ทำนา 61,496 ไร่ ร้อยละ 76.75 จำนวน 3,110 ครอบครัว
ทำสวน 3,056 ไร่ ร้อยละ 3.81 จำนวน 490 ครอบครัว
ทำไร่ 15,566 ไร่ ร้อยละ 19.44 จำนวน 2,015 ครอบครัว

8.3 ปศุสัตว์ มีฟาร์มหมู ขนาดกลาง 1 แห่ง ประมาณ 200 ตัว การเลี้ยงสัตว์
ไว้ใช้งานและเพื่อเป็นอาหารในครัวเรือน จำนวน 861 ครอบครัว คิดเป็น ร้อยละ 33

8.4 อุตสาหกรรม ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรม ตั้งอยู่ในเขตกิ่งอำเภอบ้านด่าน มี
เพียงโรงสีขนาดเล็ก และการทอผ้าในครัวเรือนบ้าง

8.5 การพาณิชย์

บริษัท / ห้างหุ้นส่วนจำกัด	จำนวน 7 แห่ง
ร้านค้าทั่วไป	จำนวน 161 แห่ง
สถานบริการน้ำมันขนาดใหญ่	จำนวน 1 แห่ง
สหกรณ์ 1 แห่ง คือ สหกรณ์ผู้เลี้ยงไหม ตำบลปราสาท	

9. ด้านสังคม

9.1 การศึกษา มีสถานศึกษาของรัฐ ดังนี้

โรงเรียน ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 16 แห่ง

โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 1 แห่ง

อัตราส่วนระหว่างครู อาจารย์ : นักเรียน จำนวน 1 : 20

อัตราส่วนการเรียนต่อ ร้อยละ 80

วัด จำนวน 22 แห่ง

โบสถ์คริสต์ จำนวน 1 แห่ง

ประชากรนับถือศาสนา พุทธ จำนวน 29,739 คน

ประชากรนับถือศาสนาคริสต์ จำนวน 276 คน

9.2 การสาธารณสุข

สำนักงานสาธารณสุขกิ่งอำเภอ จำนวน 1 แห่ง

สถานีอนามัยประจำตำบล / หมู่บ้าน จำนวน 6 แห่ง

บุคลากรทางด้านสาธารณสุข

ทันตพยาบาล จำนวน 1 คน

เจ้าหน้าที่สาธารณสุข จำนวน 19 คน

อาสาสมัครสาธารณสุข (ผสส. / อสม.) จำนวน 424 คน

10. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่

1. ลำห้วยตะไคง	พื้นที่ได้รับประโยชน์ 41,290 ไร่
2. ลำห้วยยาง	พื้นที่ได้รับประโยชน์ 10,512 ไร่
3. ลำห้วยหลวง	พื้นที่ได้รับประโยชน์ 8,720 ไร่
4. ลำห้วยลึก	พื้นที่ได้รับประโยชน์ 7,110 ไร่

ทรัพยากรป่าไม้ ไม่มีป่าไม้ที่สำคัญ แต่มีป่าไม้ในเขตชุมชนบ้านหนองแต้ ตำบลโนนขวาง เป็นป่าธรรมชาติ ที่ทางอำเภอจัดเข้าโครงการป่าชุมชนเฉลิมพระเกียรติ (สำนักงานกิ่งอำเภอบ้านด่าน. 2544 : 1 – 9)

ในภาพรวมกิ่งอำเภอบ้านด่าน เหมาะสำหรับอาชีพเกษตรกรรม ส่วนอุตสาหกรรมเหมาะสำหรับอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ถึงขนาดกลาง มีแรงงานพอเพียง มีการรวมกลุ่มพัฒนาและประกอบอาชีพหลายกลุ่ม กลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีความพร้อมที่จะพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน สามารถดำเนินงานตามโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ ประชากรส่วนใหญ่ยังยากจน ถ้าหากได้รับการสนับสนุนปัจจัยด้านการผลิต จากส่วนราชการก็สามารถพัฒนาให้เกิดผลสำเร็จได้

โรงเรียนที่ใช้เป็นที่ศึกษาวิจัยครั้งนี้ มี 5 โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอบ้านด่าน ดังนี้

1. โรงเรียนมหิตลอนุสรณ์
2. โรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา
3. โรงเรียนบ้านดงเย็น
4. โรงเรียนวัดบ้านกะชาย
5. โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก

โรงเรียน ชุมชนและครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

โรงเรียนมหิตลอนุสรณ์

สภาพทั่วไปของโรงเรียนมหิตลอนุสรณ์

ประวัติโรงเรียนโรงเรียนมหิตลอนุสรณ์ สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2514 โดยความร่วมมือ จากนายไพโรจน์ วงศ์ทองเจริญ นายภา - นางดี จะทาร์มย์ บริจาคที่ดิน รวม 7 ไร่ 2 งาน ชาวบ้านหนองนา – โนนขวาง ร่วมกับนิสิตมหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมบริจาคแรงงาน และอุปกรณ์การก่อสร้าง และได้รับเงินบริจาคจากหน่วยสันติภาพสหรัฐอเมริกา เป็นเงิน 1500 เหรียญดอลลาร์ สหรัฐอเมริกา

โรงเรียนเปิดทำการสอน เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2514 โดยแยกนักเรียนมาจาก โรงเรียนบ้านลำโรงสันติภาพ 88 คน เปิดสอนในชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีครู ประจำการ 2 คน หลังจากนั้นโรงเรียนได้พัฒนาขึ้น ในปี 2518 โรงเรียนได้เปิดสอนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 ได้รับงบประมาณจากทางราชการสร้างบ้านพักครู ปี 2523 นายไพโรจน์ วงศ์ทองเจริญ ได้บริจาคที่ดิน 9 ไร่ 2 งาน 20 ตารางวา รวมที่ดินทั้งหมด ประมาณ 17 ไร่ หลังจากนั้นโรงเรียนก็ได้รับงบประมาณสร้างอาคารเรียน อาคารประกอบอีกหลายหลัง ปัจจุบัน เป็นโรงเรียนเปิดสอนขยายโอกาสทางการศึกษา ของตำบลโนนขวาง มีนายอาวุธ วรรณชาติ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ข้าราชการครู 13 คน อัตราจ้างรายเดือน 3 คน นักการภารโรง 1 คน จำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 264 คน (ปีการศึกษา 2544) มีอาคารเรียนอาคารประกอบและสิ่งก่อสร้าง ดังนี้

1. อาคารเรียน แบบ สปช. 103 / 29 จำนวน 1 หลัง 3 ห้อง
2. อาคารเรียน แบบ สปช. 105 / 29 จำนวน 2 หลัง 18 ห้อง
3. อาคารอเนกประสงค์ แบบ สปช. 202 / 21 จำนวน 1 หลัง 1 ห้อง
4. อาคารชั่วคราว จำนวน 1 หลัง 1 ห้อง
5. บ้านพักครู แบบองค์การ 2 หลัง 4 ห้อง
6. ล้อม สปช. แบบ 601 / 26 2 หลัง 8 ที่
7. ดั่งเก็บน้ำฝน แบบ ผ. 33 จำนวน 6 คอลัมน์
8. ดั่งเก็บน้ำฝน แบบ ผ.33 จำนวน 1 ชุด (โรงเรียนมหิตลอนุสรณ์. 2543 : 1)

สภาพทั่วไปของชุมชนในเขตบริการโรงเรียนมหิตลอนุสรณ์

บ้านหนองนาและบ้านโนนขวางเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตบริการของโรงเรียน ในอดีตชุมชนแห่งนี้เป็นที่อุดมสมบูรณ์มากมีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มากมาย ปัจจุบันป่าไม้ถูกทำลายสัตว์ป่าก็สูญพันธุ์ จนไม่เหลือร่องรอยของคนรุ่นหลังให้เห็นเลย (โรงเรียนมหิตลอนุสรณ์. 2542 : 1)

กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นชาติพันธุ์ลาว มีขนบธรรมเนียมประเพณี ตามแบบของชาวพุทธทั่วไป ยึดถือสืบต่อกันมา

สภาพทางภูมิศาสตร์ เป็นพื้นที่ราบค่อนข้างแห้งแล้ง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่อ้อยเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีอาชีพเลี้ยงสัตว์ อาชีพเสริมหลังฤดูเก็บเกี่ยว และอาชีพรับจ้าง การทำอาชีพเกษตรกรรม ต้องอาศัยน้ำจากธรรมชาติ ทำให้ประสบปัญหาในการประกอบอาชีพ ตลอดมา ต่อมากมีผู้นำชุมชน ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ นายทองคำ ยิ้มรัมย์ ปัจจุบันเป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านโนนขวาง ได้ริเริ่มนำเอาเกษตรทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาปฏิบัติ ด้วยการขุดบ่อน้ำ เก็บไว้ใช้ในการเกษตรไม่ต้องรอน้ำฝนจากธรรมชาติอย่างเดียว ปัจจุบันความมุ่งมั่นของผู้นำหมู่บ้าน ประสบผลสำเร็จ จึงได้ขยายผลต่อไป ให้ชาวบ้านในเขตชุมชนเดียวกันและชุมชนใกล้เคียง ได้มีน้ำไว้ประกอบอาชีพทางการเกษตร มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เป็นเกษตรผสมผสาน ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ผู้ใหญ่ทองคำ ยิ้มรัมย์ เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ทางการเกษตรมานาน จากการปฏิบัติจริงของตนเอง ทำให้มีความรู้ความสามารถ เกี่ยวกับเรื่องพืช เป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจ การขยายพันธุ์พืช การนำพันธุ์พืชจากป่ามาปลูกในสวน และเรื่องสมุนไพร นับว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการเกษตรของชุมชน

จากเหตุ ดังกล่าวมา โรงเรียนมหิตลอนุสรณ์ จึงได้ร่วมมือกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผู้ใหญ่ทองคำ ยิ้มรัมย์ ได้นำเอาประสบการณ์ อันมีค่า ของตนเอง มาสอนนักเรียนโรงเรียนมหิตลอนุสรณ์ เพื่อจะได้ให้นักเรียนนำเอาความรู้และประสบการณ์ ไปประกอบอาชีพต่อไปในอนาคต

โรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา

สภาพทั่วไปของโรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา

ประวัติ โรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลโนนขวาง กิ่งอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ เปิดทำการสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2494 โดยใช้ชื่อว่า "โรงเรียนประชาบาล ตำบลบ้านด่าน (วัดบ้านหนองแต้)" ทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ สถานที่เรียนอาศัยศาลาวัด หรือศาลาโรงธรรม วัดบ้านหนองแต้ มีนายเสงี่ยม สายสิญจน์ เป็นครูใหญ่ นายถวัลย์ ปาสกวงศ์ เป็นครูน้อย โรงเรียนตั้งอยู่ห่างจากอำเภอบ้านด่าน ประมาณ 15 กิโลเมตร รับนักเรียนจากเขตบริการ 1 หมู่บ้าน คือบ้านหนองแต้

ปัจจุบันโรงเรียนเปิดทำการสอน 2 ระดับ คือระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษา จากชั้น อนุบาล 1 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พื้นที่ของโรงเรียนมีทั้งหมด 88 ไร่ 1 งาน 90 ตารางวา ข้าราชการครู 8 คน นักการภารโรงอัตราจ้าง 1 คน มีนักเรียนทั้งสิ้น 123 คน (ปีการศึกษา 2544) มีอาคารเรียน อาคารประกอบและสิ่งปลูกสร้าง ดังนี้

1. อาคารเรียน แบบ ป1ฉ. 1 หลัง 2 ชั้น 6 ห้องเรียน
2. อาคารเรียนแบบกึ่งถาวรสามัญศึกษา 1 ชั้น 6 ห้องเรียน
3. อาคารอเนกประสงค์ แบบ สปช. 202 / 28 1 หลัง
4. ส้วม แบบองค์การ 1 หลัง 3 ที่
5. ส้วม แบบ สปช. 601 / 26 จำนวน 1 หลัง 4 ที่
6. ถังเก็บน้ำฝน แบบ ผ.33 จำนวน 3 คอลัมน์
7. สนามฟุตบอล 1 สนาม
8. สนามบาสเก็ตบอล 1 สนาม
9. ที่แปร่งพื้น 1 ที่

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านหนองแต้

บ้านหนองแต้ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลโนนขวาง ห่างจากโรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา ประมาณ 1 กิโลเมตร ชุมชนบ้านหนองแต้ มีอายุ มากกว่า 70 ปี เมื่อ บรรพบุรุษ อพยพมาจาก อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัฒนธรรมประเพณี เป็นแบบชาวพุทธทั่วไป ยึดถือการทำ บุญตามประเพณี 12 เดือน มีวัดสำหรับปฏิบัติกิจทางศาสนา 1 แห่ง ประเพณีที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน คือ การทำบุญเบิกบ้าน ซึ่งจะทำในสถานที่ชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรง คือดอนตาปู่หลวงอุดม ดอนตาปู่แห่งนี้อยู่ห่างจากหมู่บ้านไปทางทิศเหนือ ประมาณ 200 เมตร การทำบุญเบิกบ้าน จะมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และทางไสยศาสตร์ มีการทำบังไฟเสี่ยงทาย ขอฟ้าขอฝน โดยจะทำการในวันพุธแรกของเดือน หก ทุกปี

ประชากร บ้านหนองแต้ มี 159 ครัวเรือน 790 คน เป็นชาย 376 คน เป็นหญิง 414 คน (ปี 2543) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำไร่อ้อย มีประชากรบางส่วนเดินทางไปขายแรงงาน ในเมืองใหญ่ และต่างประเทศ อาชีพเสริมของชาวบ้านเมื่อว่างเว้นจากอาชีพหลัก มีการทอผ้าไหม การจักสาน การทำขนมจีน เป็นต้น (โรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา. 2543 : 1)

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ของบ้านหนองแต้พัฒนา

ชุมชนบ้านหนองแต้ เคยตั้งอยู่ในเขตป่าธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่ามากมาย แต่ถึงปัจจุบันสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนไป ความอุดมสมบูรณ์ของป่าลดลง สัตว์ป่าสูญพันธุ์ไป ใกล้ชุมชนยังมีสภาพป่าเหลืออยู่บ้าง โดยมีพื้นที่ป่าเหลืออยู่ประมาณ 1,400 ไร่ เป็นผืนป่าแห่งเดียวที่เหลืออยู่ในชุมชนแห่งนี้ และชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์มากมายจากผืนป่าแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็น แหล่งอาหาร จากผัก เห็ด และสัตว์ป่าเล็ก ๆ ฯลฯ เป็นแหล่งแหล่งเชื้อเพลิง จากการ ตัดไม้ทำฟืน เผาถ่าน ฯลฯ เป็นแหล่งยาสมุนไพร จากใบไม้ เปลือกไม้ รากไม้ ของพืชบางชนิด ใบป่า นอกจากนี้ผืนป่าแห่งนี้ยังใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ในช่วงฤดูทำนา ที่ทุ่งนาไม่ว่างไว้ให้สัตว์เลี้ยง ไล่หาอาหาร

ปัญหาที่สำคัญ ของชุมชนบ้านหนองแต้ คือมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าเป็นประจำ ทำให้พื้นที่ป่าลดลง การบุกรุกป่าจากเจ้าของที่ดินที่มีพื้นที่ดินติดป่า โดยการถากถางที่รุกกล้าพื้นที่ป่าเข้าไปเรื่อยๆ ทำให้พื้นที่ป่าลดลง ส่งผลกระทบถึงแหล่งอาหารของชาวบ้านและแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

ทางราชการได้ส่งเสริมให้โรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา ร่วมกับชาวบ้าน รู้จักการอนุรักษ์ป่า ด้วยการปลูกป่าทดแทน ในส่วนที่ถูกทำลายไป ด้วยการอนุเคราะห์พันธุ์ไม้ และร่วมปลูกป่ากับชาวบ้าน ในวันที่ 10 ตุลาคม 2543 ทำให้ป่าแห่งนี้เข้าร่วมโครงการป่าชุมชนเฉลิมพระเกียรติ มีโรงเรียนและชาวบ้านร่วมกันดูแลรักษา จนถึงปัจจุบัน (โรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา, 2543 : 16)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว โรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา จึงได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ร่วมกับชาวบ้าน โดยเชิญครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับเรื่องป่า เรื่องพืชสมุนไพร มาร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชน และชุมชน รู้จักรักและหวงแหน สืบป่าแห่งเดียวที่เหลืออยู่ในชุมชน และอนุรักษ์ป่าตามโครงการป่าชุมชนเฉลิมพระเกียรติ

โรงเรียนบ้านดงเย็น

สภาพทั่วไปของโรงเรียนบ้านดงเย็น

ประวัติ โรงเรียนบ้านดงเย็น สร้างเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2510 บนที่ดินบริจาคของนายดี แคนติ หลังจากนั้นผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านบ้านดงเย็นได้ร่วมกันบริจาคเพิ่มเติมบนพื้นที่ 6 ไร่ และได้ร่วมมือกันสร้างสถานที่เรียนจนเสร็จเรียบร้อย ในวันที่ 5 กันยายน 2510 ทำพิธีเปิดเป็นทางการ ในวันที่ 6 กันยายน 2510 แยกนักเรียนมาจากโรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา จำนวน 114 คน โดยเปิดเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีครูประจำการ 2 คน มีนายชูชาติ ปะโสทะกัง เป็นครูใหญ่ ต่อมาโรงเรียนได้รับงบประมาณจากทางราชการ สร้างอาคารเรียน บ้านพักครู ส้วม และอาคารอเนกประสงค์ จนถึงปัจจุบัน โรงเรียนบ้านดงเย็น มีพื้นที่ 14 ไร่ 18 ตารางวา และทางหมู่บ้านได้มอบที่ดินสาธารณประโยชน์ให้อีก 2 ไร่ รวมที่ดินทั้งสิ้น 16 ไร่ 18 ตารางวา ปัจจุบัน มีนายพันชัย อันทะวงษา เป็นอาจารย์ใหญ่

โรงเรียนบ้านดงเย็น ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลโนนขวาง กิ่งอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ หมู่บ้านในเขตบริการของโรงเรียน 1 หมู่บ้าน คือ บ้านดงเย็น ปัจจุบันจัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีข้าราชการครู 10 คน นักการภารโรง 1 คน จำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 168 คน (ปีการศึกษา 2544) มีอาคารเรียน อาคารประกอบและสิ่งปลูกสร้าง ดังนี้

1. อาคารเรียน แบบ สปช.105 / 26 จำนวน 1 หลัง
2. โรงฝึกงาน แบบสามัญ / 336 จำนวน 1 หลัง
3. หอประชุม จำนวน 1 หลัง
4. ห้องส้วม แบบ สปช.601 / 26 จำนวน 1 หลัง 4 ที่
5. บ้านพักครู แบบ องค์การ จำนวน 1 หลัง

(โรงเรียนบ้านดงเย็น. 2543 : 1)

สภาพทั่วไปของหมู่บ้านดงเย็น

บ้านดงเย็น ตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2492 โดยการนำของ นายสิงห์ มะลิการะเต และ นายสม ปะกาเร พร้อมเพื่อนบ้านประมาณ 10 ครัวเรือน อพยพย้ายถิ่นมาจากอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา บริเวณหมู่บ้านดงเย็น ในอดีต เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่ามากมาย จึงได้ก่อสร้างบ้านเรือนขึ้น ตั้งชื่อว่า บ้านดงเย็น ปัจจุบันตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลโนนขวาง ห่างจากกิ่งอำเภอบ้านด่าน ประมาณ 20 กิโลเมตร การคมนาคมสะดวก มีถนนเป็นดินลูกรังใช้ได้ตลอดปี

ประชากรหมู่บ้านดงเย็น มี 243 ครัวเรือน เป็นชาย 341 คน หญิง 361 คน รวมทั้งสิ้น 702 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ถั่วฝักยาว และรับจ้าง เป็นอาชีพรองลงมา

ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านดงเย็น เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว สืบทอดวัฒนธรรมแบบชาวพุทธทั่วไป มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ งานประเพณีที่สำคัญ มีบุญบั้งไฟ บุญเบิกบ้าน ฯลฯ (โรงเรียนบ้านดงเย็น. 2544 : 2)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้านดงเย็น มีหลากหลายอาชีพ มีทั้งการจักสานการทอผ้า การเลี้ยงสัตว์ และการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ (interlocking Soil Cement Block) ซึ่งการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ นี้เอง เป็นอาชีพของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ชุมชนได้นำมาเผยแพร่สร้างความสนใจให้กับชุมชน มีชาวบ้านให้ความสนใจมาก เพราะมีโครงการสร้างเป็นอุตสาหกรรม ประจำชุมชน สามารถสร้างเป็นรายได้ สร้างเป็นอาชีพ ต่อไป

โรงเรียนบ้านดงเย็นจึงได้ร่วมมือกับชุมชนและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ปลูกฝังจิตสำนึกในการรักท้องถิ่น รักษาและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ด้วยการเชิญครูภูมิปัญญาท้องถิ่น มาสอนนักเรียนเกี่ยวกับการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้วิชาชีพ ไว้เป็นทางเลือกก่อนที่จะจบการศึกษาจากโรงเรียน เอาไว้ประกอบอาชีพสร้างรายได้ให้ตัวเองและครอบครัวในอนาคต นอกจากนักเรียนจะได้เรียนรู้วิชาชีพ แก้ปัญหาการว่างงาน ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม แล้วยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างโรงเรียนและชุมชนอีกด้วย

โรงเรียนวัดบ้านกะชาย

สภาพทั่วไปของโรงเรียนวัดบ้านกะชาย

โรงเรียนวัดบ้านกะชาย ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2483 เปิดทำการสอนตั้งแต่นั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้ชื่อว่า "โรงเรียนประชาบาล ตำบลปราสาท (วัดบ้านกะชาย)" อาศัยศาลาวัดบ้านกะชายเป็นสถานที่เล่าเรียน ปี พ.ศ. 2499 ได้ย้ายจากศาลาวัด มาอยู่ในที่ปัจจุบัน เปลี่ยนชื่อมาเป็น "โรงเรียนวัดบ้านกะชาย" ได้รับงบประมาณสร้างอาคารเรียนและอาคารประกอบอีกหลายหลัง ในปี 2541 ได้เปิดขยายโอกาสทางการศึกษา ถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ปัจจุบันได้เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

โรงเรียนวัดบ้านกะชาย ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 15 บ้านกะชายน้อย ตำบลปราสาท กิ่งอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากกิ่งอำเภอบ้านด่านเป็นระยะทาง 9 กิโลเมตร โรงเรียนวัดบ้านกะชาย มีพื้นที่ 2 แปลง แปลงที่ 1 มีพื้นที่ 10 ไร่ 1 งาน 03 ตารางวา ใช้สำหรับการเรียนการสอน แปลงที่ 2 มีพื้นที่ 18 ไร่ 3 งาน 76 ตารางวา ซึ่งแปลงที่ 2 ใช้เป็นแปลงเกษตรของโรงเรียน (โรงเรียนวัดบ้านกะชาย. 2542 : 2)

ปัจจุบัน มีนายมานะ อักษรณรงค์ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ข้าราชการครู 14 คน ครูอัตราจ้าง 3 คน นักการภารโรง 1 คน นักเรียน 333 คน (ปีการศึกษา 2544) มีอาคารเรียน อาคารประกอบและสิ่งปลูกสร้าง ดังนี้

1. อาคารเรียน 3 หลัง 22 ห้องเรียน
2. ห้องส้วม 4 หลัง
3. เรือนเพาะชำ 1 หลัง
4. โรงเรือนเลี้ยงไก่ 1 หลัง
5. ปอเลี้ยงปลา 1 ปอ
6. สนามเด็กเล่น 1 สนาม
7. สนามฟุตบอล 1 สนาม
8. สนามบาสเก็ตบอล 1 สนาม
9. สนามวอลเลย์บอล 1 สนาม
10. สนามเซปักตะกร้อ 1 สนาม

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านกะชาย

ประวัติบ้านกะชาย ตั้งอยู่ หมู่ที่ 15 ตำบลปราสาท กิ่งอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2502 โดยกลุ่ม นายบุญ ยวงรัมย์ อพยพมาจากบ้านท่าม่วง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นกลุ่มแรก อพยพมาถึงบริเวณบ้านกะชาย (ที่ปัจจุบัน) เห็นว่าเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ มีหนองน้ำ มีป่าและสัตว์ป่ามากมาย จึงตั้งบ้านเรือนขึ้น ต่อมาหมู่บ้าน

ได้ขยายออกไปตามจำนวนประชากร หมู่บ้านใหญ่ขึ้น มีการกระจายอำนาจการปกครอง จึงได้แยกหมู่บ้านเป็น 3 หมู่ คือบ้านกะชายน้อย บ้านกะชายใหญ่ และบ้านกะชายสามัคคี

ประชากรส่วนใหญ่นิยมอาชีพเกษตรกร เช่น ทำนา ทำไร่ไถ่ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ ในเวลาต่อมา พื้นที่เพาะปลูกมีปัญหา ความแห้งแล้ง ชาวบ้านจึงเปลี่ยนอาชีพมาปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมากขึ้น แต่การทำนาก็ยังเป็นอาชีพหลักอยู่ ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริม เช่นการค้าขาย การทอผ้า เป็นต้น เป็นเหตุผลที่โรงเรียนวัดบ้านกะชาย เห็นความสำคัญของการทอผ้า ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย และยังสามารทำเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ให้กับนักเรียน หรือผู้สนใจได้

โรงเรียนวัดบ้านกะชาย จึงได้เชิญครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการทอผ้า มาให้ความรู้กับนักเรียน ระดับชั้นมัธยม และให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้นักเรียนเกิดความรัก ความหวงแหน ในมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น สามารถนำไปประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้ตัวเอง และครอบครัวได้อีกด้วย

โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก

สภาพทั่วไปของโรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก

โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึกเดิมชื่อ โรงเรียนประชาบาลตำบลปราสาท 6 (วัดบ้านปลัดปึก) ตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2479 โดยมีนายหล้า พันธุ์ ศึกษาธิการอำเภอเมืองบุรีรัมย์ พร้อมด้วยขุนปราสาทศึกษาธิการ กำนันตำบลปราสาท ได้ประชุมราษฎร ทำพิธีเปิดโรงเรียน ค่าใช้จ่ายในโรงเรียน ได้จากเงินช่วยการประถมศึกษา ประชาบาล ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการอุดหนุน เริ่มสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีครู 2 คน มีนายนิยม สุจริตน์ เป็นครูใหญ่คนแรก ต่อมา โรงเรียนได้รับนามใหม่ว่า โรงเรียนประชาบาลตำบลปราสาท 4 (วัดบ้านปลัดปึก) ต่อมาตำบลปราสาทได้แยกออกเป็น 2 ตำบล คือตำบลปราสาทและตำบลบ้านด่าน โรงเรียนจึงได้ชื่อใหม่ว่า โรงเรียนประชาบาล ตำบลปราสาท 2 (วัดบ้านปลัดปึก) ตามคำสั่งของคณะกรรมการอำเภอเมืองบุรีรัมย์ ที่ 4434 / 2422 ลงวันที่ 9 สิงหาคม 2492 และได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก เปลี่ยนวันหยุดราชการจาก วันขึ้น 8 ค่ำ และวันขึ้น 15 ค่ำ มาเป็นหยุดวันเสาร์ วันอาทิตย์ เต็มวัน ถือปฏิบัติตั้งแต่วันที่ 9 พฤศจิกายน 2500 เป็นต้นมา

วันที่ 1 ตุลาคม 2509 ได้โอนการศึกษาประชาบาล ซึ่งเคยสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มาขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย ข้าราชการครูจึงเป็นข้าราชการส่วนท้องถิ่นสังกัดจังหวัด ขึ้นกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด

ต่อมา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกับประชาชนได้สร้างโรงเรียนเป็นเอกเทศถาวร ให้กับโรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก โรงเรียนจึงได้ย้ายออกจากศาลาการเปรียญ วัดบ้านปลัดปึก มาเรียนในปัจจุบัน เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2515

เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2523 ทางราชการได้โอนการศึกษาประชาบาลจาก องค์การบริหารส่วนจังหวัด มาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ จนถึงปัจจุบัน (โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก. 2545 : 1 - 2)

โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก ได้เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล จนถึงชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 8 เปิดขยายโอกาสทางการศึกษา เมื่อ ปี 2539 ปัจจุบันมีนักเรียน 364 คน (ปีการศึกษา 2544) ข้าราชการครู ทั้งหมด 15 คน ครูอัตราจ้าง 1 คน นักการภารโรง 1 คน ปัจจุบันมี นายประสมศักดิ์ ประชุมทอง เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน มีอาคารเรียน อาคารประกอบและ สิ่งปลูกสร้าง ดังนี้

1. อาคารเรียน แบบ ป. 1 ฉ. 1 หลัง 2 ชั้น 8 ห้องเรียน
2. อาคารเรียน แบบ สปช. 105 จำนวน 1 หลัง 2 ชั้น 8 ห้องเรียน
3. อาคารสำนักงาน 1 หลัง (สร้างเอง)
4. อาคารอเนกประสงค์ 1 หลัง
5. อาคารเกษตรกรรม / ศิลปะ 1 หลัง (สร้างเอง)
6. สนามฟุตบอล 1 สนาม
7. สนามบาสเก็ตบอล 1 สนาม
8. สนามเปตอง 1 สนาม (โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก. 2545 : 4)

สภาพชุมชนบ้านปลัดปึก

ประวัติบ้านปลัดปึก ชาวบ้านปลัดปึก อพยพมาจากบ้านโพธิ์ตากกลาง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นชาติพันธุ์ส่วย และเขมร ได้อพยพย้ายถิ่นมาเห็นบริเวณบ้านปลัดปึก เป็นที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้ สัตว์ป่ามากมาย จึงได้ตั้งรกรากอยู่ที่นี้ ตั้งชื่อว่า "ปัดปูก" ต่อมาจึงเพี้ยนมาเป็น "ปลัดปึก"

บ้านปลัดปึก ตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 6 ตำบลวังเหนือ กิ่งอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากถนนสายบุรีรัมย์ - สตึก ไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 2 กิโลเมตร จำนวนครัวเรือนบ้านปลัดปึก หมู่ที่ 1 มี 92 ครัวเรือน มีประชากร 695 คน เป็นชาย 335 คนหญิง 360 คน อาชีพหลักของชาวบ้านปลัดปึก คือ อาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ กระจับปี่ และหมู นอกจากนี้ มีอาชีพค้าขาย และรับจ้าง เป็นอาชีพรองลงมา

ขนบธรรมเนียมประเพณี ของชาวบ้านปลัดปึก เป็นประเพณีเหมือนชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธทั่วไป มีงานประเพณีทางศาสนา เช่น งานบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา ประเพณีทอดผ้าป่า ทอดกฐิน เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีงานประเพณีตามเทศกาล เหมือนท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น (โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก. 2545 : 3)

บ้านปลัดปึก ปัจจุบันมีผู้นำเป็นผู้หญิง ชื่อ นางเยาวธิดา เจนถาวร จึงทำให้ กลุ่มสตรี มีบทบาทมาก มีการรวมกลุ่มในชุมชนหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มพัฒนาสตรี กลุ่มชนาการข่าว กลุ่มสังฆะออมทรัพย์ เป็นต้น เป็นชุมชนที่มีการรวมกลุ่มเข้มแข็งพอสมควร

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็นแบบดั้งเดิมระยะหลังได้นำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามา ทำให้ประเพณีเก่า ๆ ถูกลืมไป แต่ยังมีกลุ่มคนเก่าแก่บางกลุ่ม ยังมีความรู้ดั้งเดิมพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ ให้ลูก ๆ หลาน ๆ ได้รู้จักและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ ได้บ้าง ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น มีภูมิปัญญาด้านยาสมุนไพร การนวดแผนโบราณ การเกษตร การเลี้ยงสัตว์ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การทำข้าวกล้อง ซึ่งการทำข้าวกล้องนี้เองต้องใช้เทคนิควิธีการหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การตำข้าว การผัดข้าว เพราะต้องใช้วิธีการแบบดั้งเดิม คนรุ่นใหม่ไม่เคยทำมาก่อน เนื่องจากปัจจุบันมีโรงสีข้าว เข้ามาแทนที่การตำข้าวแบบโบราณ สะดวกสบายมากกว่าวิธีการเก่า ๆ

ผู้อำนวยการโรงเรียนคนปัจจุบัน คือนายประสมศักดิ์ ประชุมทอง ได้ริเริ่มโครงการผลิตข้าวกล้อง ออกจำหน่าย เพื่อนำรายได้ส่วนหนึ่ง เข้ามาพัฒนาโรงเรียน และสร้างรายได้เสริมให้กับนักเรียน ที่เข้าร่วมโครงการด้วย โดยได้เชิญผู้มีความรู้เกี่ยวกับการตำข้าว ผัดข้าว มาสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 ของโรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก ที่สนใจจะเรียนรู้ เพื่อให้ นักเรียนสามารถนำเอาความรู้ไปประกอบอาชีพ เป็นรายได้เสริมระหว่างเรียนได้ด้วย

ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

1. ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนมหิตลอนุสรณ์ และโรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา

นายทองคำ ยิ้มรัมย์ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนมหิตลอนุสรณ์ และโรงเรียนบ้านหนองแต้พัฒนา นายทองคำ ยิ้มรัมย์ ปัจจุบัน อายุ 48 ปี เกิดที่บ้านโนนขวาง ตำบลโนนขวาง กิ่งอำเภอบ้านด่าน จังหวัดบุรีรัมย์ จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านสำโรง ต่อมาได้ศึกษาต่อ กับการศึกษานอกโรงเรียนกิ่งอำเภอบ้านด่าน จนจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม. 6)

นายทองคำ ยิ้มรัมย์ มีความสามารถในเรื่องของการเกษตร การขยายพันธุ์พืช การทดลองปลูกพืชชนิดใหม่ ๆ การเลี้ยงปลาและสามารถเพาะพันธุ์ปลาได้เอง ตลอดจนการเพาะเห็ดฟางและเห็ดชนิดอื่น ๆ ได้ด้วย นอกจากนี้ นายทองคำยังมีความรู้เรื่องพืชสมุนไพรและการอนุรักษ์ป่าชุมชนด้วย

2. ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนบ้านดงเย็น

นายสัมฤทธิ์ ชลอสล อายุ 53 ปี มีตำแหน่งเป็นประธานธนาคารหมู่บ้านบ้านดงเย็น การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนมานานกว่า 5 ปี มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร ทำนา มีความสามารถเรื่องการก่อสร้าง จึงได้ไปศึกษาดูงานการทำอิฐดิน - ซีเมนต์ กับกลุ่มอีกหลายคน จากอำเภोजักรวาช จังหวัดนครราชสีมา แล้วนำความรู้มาเผยแพร่สู่ชุมชน รวมทั้งถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านดงเย็นด้วย

3. ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดบ้านกะชาย

นางเมือง ยวงรัมย์ อายุ 60 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนวัดบ้านกะชาย มาเป็นเวลา 2 ปี นางเมืองมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร ทำนา มีอาชีพเสริมและมีความสามารถพิเศษเรื่องของการทอผ้า ซึ่งได้รับถ่ายทอดมาจาก บรรพบุรุษ จึงได้รับเชิญจากโรงเรียนให้เป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน

4. ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก

นางทองใบ มณีศรี อายุ 51 ปี และนางคำใส อิ่มสำราญ อายุ 61 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ทั้ง 2 คน มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร ทำนา มีความสามารถเรื่องการทำข้าว การมัดข้าว ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ได้มาถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนโรงเรียนวัดบ้านปลัดปึก ในเรื่องการทำข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือ

คุณลักษณะของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียน ทั้ง 5 แห่ง สามารถสรุปได้ ดังนี้

ตาราง 1 แสดงถึงคุณลักษณะของครูภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียน ทั้ง 5 แห่ง

ลำดับที่	ชื่อโรงเรียน	ชื่อครูภูมิปัญญาท้องถิ่น	ความรู้ความสามารถ	ตำแหน่งในหมู่บ้าน
1	ร.ร.มหิตลอนุสรณ์	นายทองคำ อิ่มรัมย์	เกษตรกรขยายพันธุ์พืชและสัตว์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 ต.โนนขวาง
2	ร.ร.บ้านหนองแต้พัฒนา	นายทองคำ อิ่มรัมย์	พืชสมุนไพรในป่าชุมชน	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 ต.โนนขวาง
3	ร.ร.บ้านดงเย็น	นายสัมฤทธิ์ ชลอส	งานช่าง งานก่อสร้าง	ประธานธนาคารหมู่บ้านบ้านดงเย็น
4	ร.ร.วัดบ้านกะชาย	นางเมือง ยวงรัมย์	ทอผ้า	ชาวบ้านบ้านกะชายน้อย
5	ร.ร.วัดบ้านปลัดปึก	นางทองใบ มณีศรี นางคำใส อิ่มสำราญ	การมัดข้าวทำข้าวกล้อง	ชาวบ้านบ้านปลัดปึก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มณีนภา ชุตินบุตร และคนอื่นๆ (2542 : 37) ได้ทำการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหาร

และครูผู้สอน เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนให้สนองความต้องการของท้องถิ่น ควรให้ชุมชน ได้มีส่วนร่วม นับตั้งแต่การวางแผนการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมและการประเมิน ผลการดำเนินงานของโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อให้ความรู้และประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับสอดคล้อง กับชีวิตจริงและนักเรียนมีโอกาสได้เลือกเรียนในสิ่งที่มีความถนัดและความสนใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน

การดำเนินงานของโรงเรียน ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยในการพัฒนา หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน พบว่าวิธีที่โรงเรียนดำเนินการได้แก่ (1) เชิญผู้รู้มาร่วมใน การพัฒนาหลักสูตร สอนนักเรียน ส่งนักเรียนไปฝึกงานที่บ้าน หรือสถานประกอบการของผู้รู้ (2) ให้นักเรียนสำรวจข้อมูลของท้องถิ่นและนำสิ่งที่ป็นองค์ความรู้มาจัดการเรียนการสอน (3) จัดให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรืออุทยานการศึกษาให้นักเรียนศึกษา ค้นคว้า ขั้นตอนในการ ดำเนินงานประกอบด้วย

1. การรวบรวมความรู้ในท้องถิ่น โดยให้นักเรียนสอบถามจากผู้รู้ กรรมการศึกษา และผู้ปกครอง

3. การเสาะหาผู้รู้ในท้องถิ่นหรือวิทยากรใช้การสอบถามจากผู้รู้ ผู้ปกครองและ นักเรียน

3. การติดต่อประสานงาน ใช้การติดต่ออย่างไม่เป็นทางการก่อน หลังจากนั้นจึง ขอความร่วมมืออย่างเป็นทางการ และติดต่อผ่านกรรมการศึกษาของโรงเรียน

ผลที่เกิดจากการดำเนินงานตามกิจกรรมดังกล่าว คือ นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข เห็นคุณค่า และมีเจตคติที่ดีต่อศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ชุมชนและโรงเรียนมีความสัมพันธ์กัน มากยิ่งขึ้นและในส่วนของชุมชนเองก็มีความสามัคคีกันมากขึ้นด้วย

รัตนะ บัวสนธิ์ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและ การจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขต ภาคกลางตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า มีสิ่งแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ อนุรักษและสร้างป่าไม้ ของชุมชนตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่เป็นกระบวนการคิดและการกระทำโดย เจ้าอาวาสวัดในชุมชนสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชนมีระดับความสัมพันธ์ ที่ดีโดยขึ้นอยู่กับบุคคลหลักคือ ผู้บริหารโรงเรียน และความที่หลักสูตรแม่บทได้กำหนดแนวทาง โดยเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้อง กับความต้องการของท้องถิ่นและชุมชนได้

วิจิตร ไชยศิลป์ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของครูโรงเรียนประถม ศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดน่าน พบว่า สภาพการพัฒนาหลักสูตรระดับ

ท้องถิ่นส่วนใหญ่มีการพัฒนาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มทักษะ (ภาษาไทย) ด้วยวิธีการปรับกิจกรรมการสอนหรือกิจกรรมเสริม ปรับสื่อการเรียนการสอนที่มีอยู่แล้ว และจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน คือครูผู้สอนในระดับเดียวกัน

กิตติพิศ ศิริสุตร (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการศึกษา การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ระดับท้องถิ่น อยู่ในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม การปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน ส่วนการจัดทำสื่อการเรียนการสอน การจัดทำเนื้อหาวิชา และรายวิชาขึ้นใหม่นั้นส่วนใหญ่ไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากครูผู้สอนไม่มีความรู้ความเข้าใจ และเวลาในด้านการถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของ ประชาชนชาวบ้าน ส่วนใหญ่ได้รับการติดต่อโดยตรงจากครูผู้สอน และปกติชาวบ้านทุกคน มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับคดี ความคิด ความเชื่อและเรื่องเกี่ยวกับแนวปฏิบัติ เทคโนโลยีชาวบ้าน ส่วนวิธีการถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ และแนะนำครูผู้สอนให้นำไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้น คือ งบประมาณไม่เพียงพอ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น นอกจากนั้น บุคลากรในโรงเรียนไม่มีเวลาพอที่จะดำเนินการในเรื่องนี้

อังกุล สมคะเนย์ (2535 : 139) ได้ศึกษาสภาพและปัญหา การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาหลักสูตรที่โรงเรียนดำเนินการอยู่ในลักษณะของการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม เรื่องที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในท้องถิ่นด้วยวิธีการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างเทคนิคมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ปัญหาที่พบ คือ ไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านนโยบายเพียงพอ ตลอดจนผู้บริหารและครูผู้สอนไม่มีความรู้ ความเข้าใจในเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น

พจน์ เทียมศักดิ์ (2543 : 14) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน" พบว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาถ่ายทอดในการเรียนการสอนน้อยลงมาก เมื่อการจัดการศึกษาได้นำเอาอิทธิพลตะวันตกมาใช้มากเกินไป

การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยไม่มีการแปลกแยกกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน และยังสามารส่งเสริมซึ่งกันและกันได้ คือการเรียนรู้จากชุมชนเอง แห่ส่งเรียนรู้ในชุมชน มีอยู่ทั่วไป ทั้งในครอบครัว ชุมชน วัด และในธรรมชาติ รวมทั้งการถ่ายทอดจากผู้รู้ในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อน ครู พระ หมอพื้นบ้าน ซึ่งเรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น

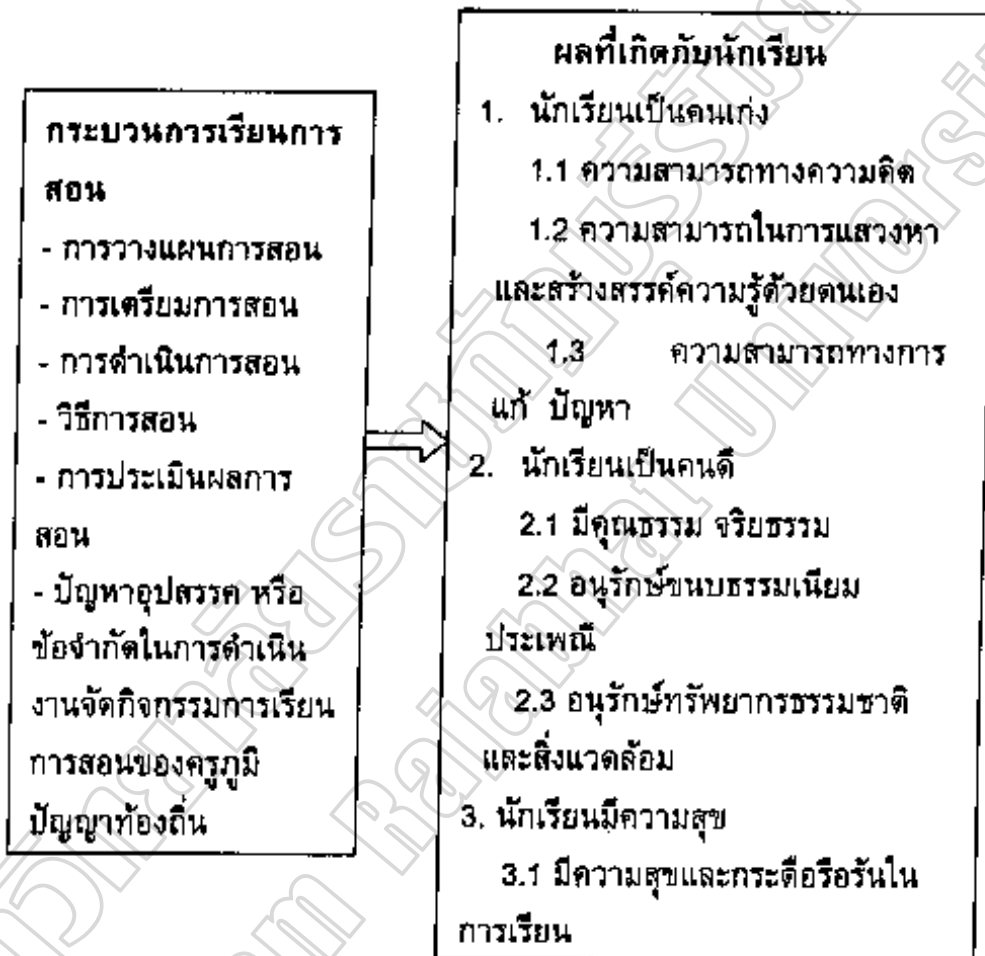
และเรียนรู้จากธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ สัตว์ ทุกคน ทุกสิ่งในโลกนี้ ล้วนเป็นผู้ถ่ายทอด ดังนั้นการ
เรียนรู้จึงเกิดได้ทุกสถานที่ ในชีวิต เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียน
การสอน ของมณฑลภา ชุติบุตรและคนอื่นๆ พบว่า ส่งผลให้นักเรียนได้เลือกเรียนตามความ
ถนัดและมีความสุขในการเรียน เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย สอดคล้องกับการวิจัยของ พงษ์
เทียมศักดิ์ ที่วิจัยเรื่อง ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน พบว่า เมื่อจัดการเรียน
การสอน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว จะทำให้โรงเรียนและชุมชน มีความสัมพันธ์ที่ต่อกัน
การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น ของรัตนะ บัวสนธิ์ พบว่า ผู้มีส่วนสำคัญ
ที่สุดในการพัฒนาหลักสูตรแม่บท คือผู้บริหารโรงเรียน ส่วนงานวิจัย ของวิจิตร ไชยศิลป์ ผู้มี
ส่วนสำคัญที่จะปรับกิจกรรมการเรียนการสอนคือ ครูผู้สอน

การวิจัย เรื่องสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้
ภูมิปัญญาท้องถิ่น กิตติพศ ศิริสูตร พบปัญหาเรื่อง งบประมาณในการดำเนินงานไม่เพียงพอ
บุคลากรในโรงเรียนไม่มีความรู้ความเข้าใจ ทำให้การดำเนินการไม่ต่อเนื่อง เช่นเดียวกับการ
วิจัย ของอังกุล สมคะเนย์ พบปัญหา คือไม่ได้รับการสนับสนุนด้านนโยบาย และบุคลากรใน
โรงเรียนขาดประสบการณ์ จึงส่งผลให้การพัฒนาหลักสูตรโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดความต่อ
เนื่อง ไม่เห็นผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

กรอบความคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงนโยบายการนำครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาร่วมกิจกรรมในโรงเรียน หลังจากทีครูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับเชิญแล้ว มีขั้นตอนและกระบวนการเรียนการสอนอย่างไร ที่จะส่งผลให้เกิดกับตัวนักเรียน หลังจากได้ร่วมกระบวนการเรียนการสอน กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว

ภาพประกอบ 1 กรอบความคิดในการวิจัย

ผลการจัดกระบวนการเรียนการสอน ของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อนักเรียน เมื่อนักเรียนได้ร่วมกระบวนการเรียนการสอนกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว นักเรียนได้รับผลที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนอย่างไร ผู้วิจัย มุ่งสำรวจผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนในเรื่อง เก่ง ดีและมีความสุข ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งผลที่เกิดขึ้นได้แยกเป็นตัวปงชี้ ดังนี้

1. นักเรียนเป็นคนเก่ง วัดจาก การคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาได้

1.1 ความสามารถทางความคิด (คิดเป็น) คือคิดอย่างมีเหตุผล ค้นคว้าหาคำตอบในสิ่งที่ตนเองอยากรู้ได้ คิดเชื่อมโยงความรู้เข้าสู่วิถีชีวิตได้

1.2 ความสามารถในการแสวงหาและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง (ทำเป็น) คือการพัฒนาให้มีความรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีการค้นคว้าด้วยตนเอง นำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน

1.3 ความสามารถในการแก้ปัญหา (แก้ปัญหาได้) คือการนำความรู้ที่ได้ไปฝึกปฏิบัติ สังเคราะห์จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ สามารถแก้ปัญหาในการประกอบอาชีพ และดำรงชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับวัยและสภาพแวดล้อมในชุมชน

2. นักเรียนเป็นคนดี วัดจากการมีคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียน การอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1 นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม คือได้รับการอบรมกล่อมเกลาจัดใจ ให้เห็นคุณค่าของความดี ให้ความร่วมมือในการทำงาน สร้างทักษะชีวิตให้ปลอดภัยจากสิ่งเสพติดให้โทษ

2.2 นักเรียนรู้จักอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น คือการรู้จักวิธีปฏิบัติตามประเพณีท้องถิ่นและได้เข้าร่วมในกิจกรรม ที่จัดขึ้นในชุมชน

2.3 นักเรียนรู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ นักเรียนสามารถบอกผลดีของทรัพยากรธรรมชาติ บอกผลเสียของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และชักชวนให้ผู้อื่น เข้าร่วมกิจกรรมได้ด้วย

3. นักเรียนมีความสุข วัดจาก ความพร้อมและกระตือรือร้นในการเรียน มีความสุขในการดำเนินชีวิตในโรงเรียน ซึ่งจะส่งผลให้นักเรียนเป็นคนเรียนเก่ง

3.1 นักเรียนเรียนอย่างมีความสุขและกระตือรือร้นในการเรียน คือ นักเรียนไม่ขาดเรียน เติบโตอุปการณ์การเรียนพร้อม ตั้งใจเรียนปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายได้